

7, 8, 11 — литейных форм, 9 — дрот, 12 — часть от железоплавильной печи, 13 — ковша, 14 — палочки сырья, 15 — баночки литья бронзы. (8, 14 — бронзовые, другие — глиняные)

Рис. 13. Штрихованная керамика

Рис. 14. Штрихованная керамика

Рис. 15. Реконструкция жилища четырехугольной формы. I — места столбов: 1 — открытые столбовые ямы, 2 — намеченные столбовые ямы. II — общий вид

Рис. 16. Реконструкция наблюдательной башни. I — столбовые ямы: 1 — открытые столбовые ямы, 2 — намеченные столбовые ямы. II — общий вид

Рис. 17. Железные и бронзовые изделия: 1—4 — ножи с выгнутой спинкой, 5, 6 — ножи с прямой спинкой, 7 — браслет, 8—10 — булавки. (7 — бронзовый, другие — железные)

Рис. 18. Железные и бронзовые изделия: 1 — огниво, 2—6 — шилья, 8 — дрот, 9—20 — накладки, 13 — топорики для выдалочивания, 14—18 — иглы, 19, 21 — наконечники, 10—12 — фрагменты неопределенного назначения. (20 — бронзовая, другие — железные)

Рис. 19. Железоплавильная печь и ее разрезы (1, 2): 1 — вид сверху, 2 — продольное и поперечное сечение, 3 — разрез ямы для подготовки угля. Знаки: 1 — глина, 2 — отходы металла, 3 — перениженная глина, 4 — песок, 5 — угли с отходами металла, 6 — угли

Рис. 20. Керамика с гладкой поверхностью

Рис. 21. Керамика с гладкой поверхностью

Рис. 22. Керамика с гладкой поверхностью

Рис. 23. Керамика с шероховатой (1—4, 6, 7), зашипной (5, 9) поверхностью, а также украшенная нарезными линиями (8)

Рис. 24. Группа железных изделий: 1 — топор, 2, 3 — серпы, 4 — шило, 5 — нож с выгнутой спинкой

Рис. 25. Железные изделия: 1, 4 — наконечники копий, 2, 3 — наконечники неопределенного назначения

Рис. 26. Изображения животных и треугольные пластинки (камень)

Рис. 27. Керамика с гладкой и лощеной поверхностью

ALINKOS (RAISTINĖS) PILKAPIAI

AUDRONĖ BLIUJIENĖ

1982—1985 m. Trakų istorijos muziejus tyrė Alinkos (Raistinės) pilkapius, esančius Trakų raj., 2 km į rytus nuo Elektrėnų gyvenvietės, į pietus nuo Elektrėnų—Abromiškių kelio, pušyne ant Elektrėnų tvenkinio šiaurės rytų kranto. 1982 m. pilkapyne rasti 23 sampilai. Lietuvos archeologijos atlase nurodoma, kad 1971 m. čia buvo likę tik 14 apardyty pilkapių [28, p. 20]. Per 40 m. ištirti visi pilkapiai*. Ieškant jų liekanų, pievoje, skiriančioje pilkapyną į rytų ir vakarų grupes, iškasta 265 m², bet pilkapių liekanų ir radinių neaptikta.

Alinkos (Raistinės) pilkapiai žinomi nuo 1933 metų. Valstybinės archeologijos komisijos byloje Nr. 59 nurodoma, kad netoli Puikino ežero šiaurės rytų kranto maždaug 9 ha plote yra 27 kaupai, vadinami prancūzų kapais, kurhainais [2, p. 393—403]. Dalis pilkapių buvo miške. Jie išsidėstę netoli Mažyklio pradžios mokyklos, Alinkos, Raistinės ir Šarkinės kaimų laukuose. Išskirsčius Raistinės kaimą į vienkiemius, sklypas su pilkapiais priklausė S. Sajetai, kuris dar labiau juos suardė. Ardamas rasdavo žmonių ir arklių kaulų, degėsių, vieną kitą akmenį, puodų šukių, titnago skelčių, taip pat geležinių pentinių kirvių, įtveriamųjų ietigalių, žalvarinių vytinių antkaklių, kabučių, segių ir kitų dirbinių. Dalį jų surinko Mažyklio pra-

džios mokyklos mokytojas P. Radzevičius ir 1936 m. perdavė Kauno Vytauto Didžiojo kultūros muziejui** (2 lent.).

Jau iš 1933—1935 m. aprašymo aišku, kad pilkapiai išsidėstę dviem grupėm [2, p. 403]. Rytinėje, esančioje pušyne, buvo 16 sampilų: 9 sveiki pilkapiai, 3 apardyti ir 4 vos pastebimi. 1982 m. šioje grupėje rasta tik 14 pilkapių: 5 sveiki, 6 labai apardyti ir 3 pilkapių likusios tik žymės. 1933—1935 m. vakarinėje grupėje buvo 11 sampilų: 3 sveiki pilkapiai, 7 apardyti ir vieno likusios tik žymės. 1982 m. šioje grupėje rasta tik 9 pilkapiai: sveikų nebuvo, 4 pilkapiai labai apardyti ir 5 likusios tik žymės.

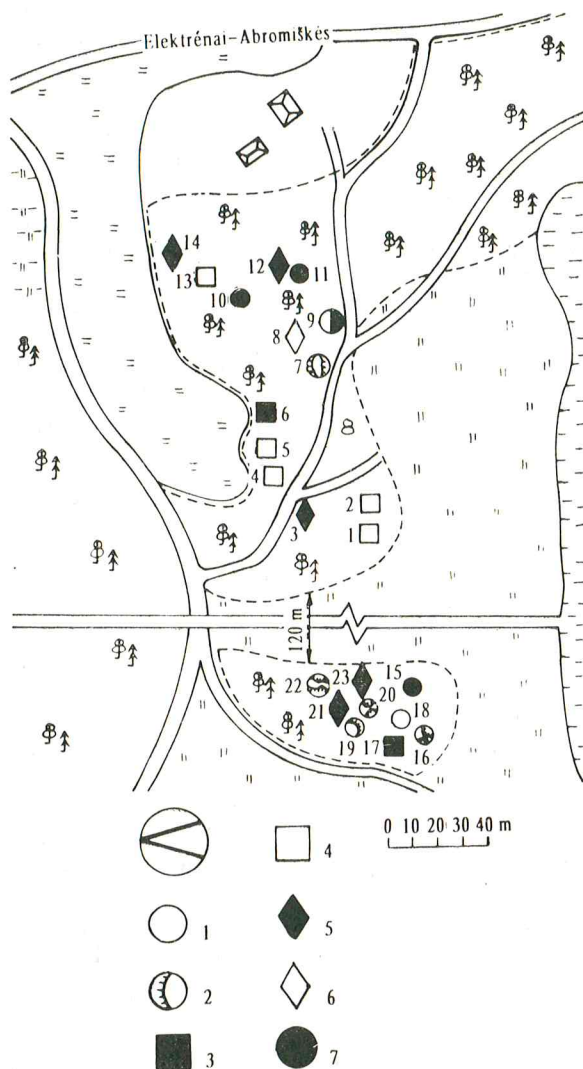
1976 m. žvejojamas prie pilkapyno, J. Inso da rado keletą geležies dirbinių, kuriuos perdavė Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejui*** (2 lent.). 8—9 dešimtmetyje pilkapyne pateko į Elektrėnų gyvenvietės poilsio zoną ir tapo dar labiau niokojamas. Pilkapiuose iškasta daug duobių, kai kurių sampilų buvo likęs tik siauras pakraštys.

1982 m. pilkapiai buvo išsidėstę dviem grupėm, kurias skyrė 120 m pločio pieva (pav. 1), panašiai kaip ir kituose IX—XII a. rytų Lietuvos pilkapyuose (pav. 2). Pievoje greičiausiai buvo pilkapių, tačiau jie suardyti. Rytinės

* 1982—1985 m. radiniai ir ataskaitos saugomos Trakų istorijos muziejuje. Radiniai: TIM GEK 12 667—12 673, 12 675, 12 681, 12 683, 12 684, 12 686, 12 687, 13 345—13 347.

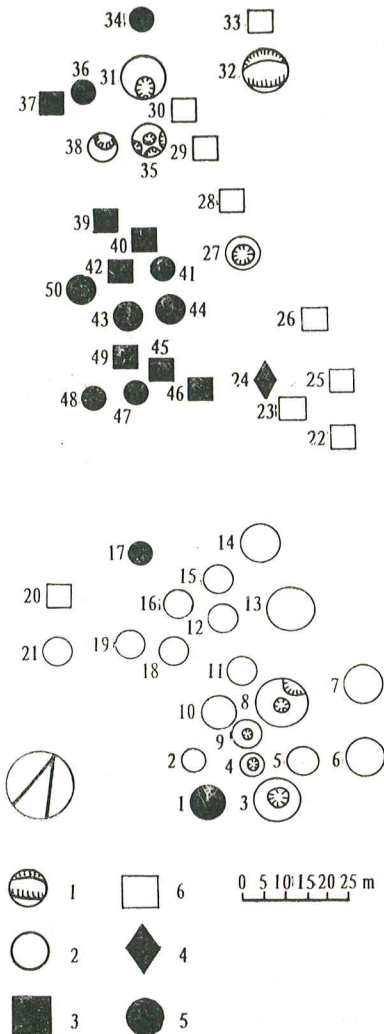
** 1936 m. radiniai saugomi Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje (toliau — KVDKM). Inv. Nr. 1048: 1—23, 1858: 1—6.

*** Radiniai saugomi Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje Vilniuje (toliau — IEM). IEM AR 562: 1—8.

1 pav. Alinkos (Raistinės) pilkapyno situacijos planas: 1—pilkapiai su žmonių kapais, 2—suardyti pilkapiai, 3—pilkapiai su degintiniais žirgų kapais, 4—pilkapiai su nedegintų žirgų kapais, 5—pilkapiai, kuriuose rasta tik pjautuvų, 6—pilkapiai, kuriuose palaidoti tik žirgų aprangos daiktai, 7—tušti pilkapiai

grupės pilkapiai (Nr. I—XIV) išsidėstę išilgai miško keliuko. Juos skiria nuo 4,5—6,6 iki 18,2—26,1 m. Sampilus juosusių griovių nematyti. Vakarinė pilkapių grupė (Nr. XV—XXIII) kompaktiška, išsidėsčiusi miško pakraščio kalvelėje. Pilkapius skiria 4,1—4,5 m, kai kurių sampilai lietsi. Pilkapio Nr. XVII sampile, 2,2×2,0 m dydžio ir 0,25—0,30 m gylio duobėje, užpildytoje tamsia žeme bei pavieniais degėsiams, rasta 18 šukių kruopėtu paviršiumi, priklausančių skirtingiems puodams ir įvairioms jų dalims, retušuota titnago skeltė ir gremžtukas. Šie radiniai su pilkapiu nesusiję, į sampilą pateko atsitiktinai.

2 pav. Kapitoniškių pilkapyno situacijos planas: 1—suardyti pilkapiai, 2—pilkapiai su degintiniais žmonių kapais, 3—pilkapiai su degintiniais žirgų kapais, 4—pilkapiai, kuriuose rasta tik pjautuvų, 5—tušti pilkapiai, 6—pilkapiai su nedegintų žirgų kapais (pagal: Tautavičius A. Kapitoniškių pilkapiai. MAD. A. 1957. T. 1(2). P. 97, pav. 2)

LAIĐOŠENA

Alinkos (Raistinės) pilkapiai buvo 6—12 m skersmens, 0,5—1,5 m aukščio, pusrutulio formos (pav. 3, 4), supilti iš geltono smėlio ant nelyginto ar truputį palyginto žemės paviršiaus. Visų sampiluose rasta pavienių degėsių, duobučių su degėsiams ir pelenais, vienas kitas akmuo. Pilkapių pagrindą dengė 8—20 cm storio pilkos su degėsiams žemės sluoksnelis arba senoji velėna (kaip pilkapyje Nr. XI). Manoma, kad, nudeginus augaliją, buvo pažymima, parengiama [18, p. 59; 22, p. 49; 28, p. 12] ar

3 pav. Pilkapis Nr. VI. Vaizdas prieš tyrinėjimus

4 pav. Pilkapis Nr. XII. Vaizdas prieš tyrinėjimus

1 lentelė. Alinkos (Raistinės) pilkapyno 1982–1985 m. tyrinėjimai. Kapų tipai ir radiniai

Eil. Nr.	Trakų istorijos muziejaus inv. Nr.	Tyrinėjimų metai	Pilkapio Nr.	Pilkapio skersmuo	Pilkapio aukštis	Pilkapis su grioviu	Pilkapis be griovio	Kapų tipai				simboliniai žirgų kapai					
								nedeginto žmogaus kapas	degintinis žmogaus kapas	nedegintų žirgų kapai	degintiniai žirgų kapai	palaidotos tik įkapės	palaidoti pjautuvai	tušti pilkapiai			
1.	TIMGEK * be inv. Nr.	1985	I	12,60	0,75—	—	—			1							
				×7,0	0,80												
2.	TIMGEK 12675—12677	1982	II	6,20	0,95		—			1							
3.	TIMGEK 12678	1982	III	9,2	1,34		—								1		
4.	TIMGEK 12679—12681	1982	IV	7,0	1,5		—			1							
5.	TIMGEK 12683, 12684	1982	V	7,2	1,2		—			1							
6.	—	1985	VI	10,20	1,2	+	—				1						
7.	—	1985	VII	12	0,85		—										
8.	TIMGEK 12667—12672	1983	VIII	8,0	1,2	+	—						1				
9.	—	1983	IX	9,5	1,2—		—										1
					1,4		—		1								1
10.	—	1983	X	6,8	0,6		—										1
11.	—	1983	XI	7,2	0,85	+	—										1
12.	TIMGEK be inv. Nr.	1985	XII	10	1,0	+	—								1		
13.	TIMGEK 12673	1983	XIII	6,5	0,7		—				1						
14.	TIMGEK be inv. Nr.	1985	XIV	8,0	0,6		—								1		
15.	—	1985	XV	6,6	0,5		—										1
16.	—	1982	XVI	6,2	0,68		—										
17.	TIMGEK 12686, 12687	1982	XVII	7,0	1,08		—						1				
18.	—	1984	XVIII	9,6	1,25		—		1								
19.	TIMGEK 13346	1984	XIX	9,0	1,2		—										
20.	TIMGEK 13347	1984	XX	10	0,45		—										
21.	TIMGEK 13345	1984	XXI	10,0	0,95		—								1		
22.	—	1985	XXII	6,2	0,75		—										
23.	TIMGEK be inv. Nr.	1985	XXIII	8,40	0,55	+	—								1		
				6,20—	0,45												
				12,0	—1,5			5	18	1	1	5	2	1	5	4	

pašventinama laidojimo vieta [15, p. 14], išvejamąs piktosios dvasios [28, p. 12]. Apeigų su ugnimi žymių (pavienių degėsių, duobučių su degėsiais ir pelenais — trumpalaikių laužaviečių) rasta įvairiose sampilų vietose, ant pagrindų, nedegintų žirgų kapuose ir prie jų, grioviuose, juosusiuose pilkapių pagrindus. Gausūs archeologijos ir etnografijos duomenys patvirtina išskirtinę ugnies prado reikšmę rytų Lietuvos gyventojams [42, p. 29–30].

Pilkapius Nr. VI, VIII, XI, XII, XXIII juose 0,8–1,4 m pločio ir 0,2–0,4 m gylio grioviai. Šiuose pilkapiuose rasta sudegintų žirgų ir simbolių žirgų kapų. Visi grioviai užslinkę, jų nebuvo matyti, atidengti tik tyrinėjant. Pilka-

pio Nr. VIII griovyje aptikta 1,55 m skersmens laužavietė, kurioje buvo geležinis įmoninis ietigalis buka plunksnos viršūne, o kitoje griovio pusėje — mažas geležinis peiliukas. Laužaviečių pilkapius juosusiuose grioviuose rasta ir kituose rytų Lietuvos pilkapiuose (Kernavės pilkapynas, Širvintų raj., pilkapis Nr. 4 (5) [30, p. 56], o angliukų ir net kapų — Skubėtų pilkapyje [24, p. 88]. Pilkapio Nr. VIII griovyje aptikta laužavietė ir dirbiniai, taip pat kitų pilkapius juosiančių griovių degėsių sluoksneliai turėtų būti vėlyvesni už pilkapių kapus, nes rasti 10–18 cm aukščiau už pirminį griovio paviršių. Manoma, kad apeigos su ugnimi buvo atliekamos per mirusiųjų paminėjimo ar kitas mums nežinomas šventes [43, p. 156]. Žmonių ir žirgų laidojimo papročiai [24, p. 95] bei paminėjimo apeigos greičiausiai mažai kuo

* TIMGEK — Trakų istorijos muziejaus gaunamų eksponatų registracijos knyga.

Nedegintų žirgų orientacija	Žirgų kapų gylis	Radiniai										Atsitiktin. radiniai		Datavimas	Pastabos		
		žąslai										šukės kruopėtu paviršiumi	tūnago skel-tės, dirbiniai				
		plautuvai	dvinariai	trinariai	dvinariai su skersinukais	sagtys	kamanų apkalai	dideli skambalai	žvangučiai	ietigalis	peilis						
270°	0,75			1		1											
320°	0,65	1 1	1			1											X—XII a. I tūkst. pab.— II pradžia
315°	0,55																X a. II pusė—
270°	0,60	1			1			1		1							XI a.
	0,55	1	1														X—XII a.
			1	1			1				7	1	1				X—XI a. IV—V a.; IX—XII a.
		1															
210°	0,55	1	1														I tūkst. pab.— II pradžia X—XI a.
		1															I tūkst. pab.— II pradžia
				1										18	3		X a. II pusė— XI a.
					1												I tūkst. pab.— II pradžia X a. II pusė— XI a.
		1/5	1														X—XII a.
		1															I tūkst. pab.—
		1															II pradžia
270—	0,55—																I tūkst. pab.— II pradžia
320°	0,75	9 1/5	5	2	2	3	1	1	7	1	1	18	3				

skyrėsi. Daug apeigų su ugnimi žymių rasta Alinkos (Raistinės) pilkapiuose su žirgų kapais. Sunku pasakyti, ar labai šios apeigos buvo paplitusios laidojant žmones Alinkos (Raistinės) pilkapyne, nes rastas vos vienas (vienalaikis su žirgų kapais) sudeginto žmogaus kapas. Žmonių kapai suardyti. Jie, matyt, buvo pilkapyne viduryje, ir dalį jų galėjo apsemti Elektrėnų tvenkinys. Išlikusi iki 1982 m. Alinkos (Raistinės) pilkapyne dalis yra tik jo pakraščiai, atskiros vietos, kur laidojo tik žirgus. Tokia laidojimo tvarka būdinga ir kitiems rytų Lietuvos pilkapiams [28, p. 13].

Tirtuose pilkapiuose rasta: pilkapyje Nr. IX — nedeginto mirusiojo kapas, pilkapyje Nr. XVIII — sudeginto mirusiojo kapas, pilkapiuose Nr. I, II, IV, V, XIII — nedegintų žirgų kapų, pilkapiuose Nr. VI, XVII — sudegintų žirgų

kapų, pilkapiuose Nr. III, VIII, XII, XIV, XXI, XXIII — simbolinių žirgų kapų. Pilkapiai Nr. IX—XI, XV tušti, Nr. XVI, XIX, XX, XXII — suardyti.

PILKAPIAI SU ŽMONIŲ KAP AIS

Pilkapis su nedeginto žmogaus kapu. Pilkapis Nr. IX (rytinė pilkapyne dalis) panaudotas 2 kartus. Pirmą kartą supiltą pilkapį juosė netaisyklingas, padrikas akmenų vainikas, panašesnis į grindinį, į kurį buvo sudėta apie 250 įvairaus dydžio akmenų. Akmenų vainikas-grindinys ne tik juosė sampilo pakraštį, bet ir dengė didelę jo dalį (pav. 5). Nuėmus beveik pilkapiro viduryje 1,4 m ilgio, 0,80—0,85 m pločio bei 0,36 m gylio kapo duobėje po pilkapiro pagrindu rastas nedeginto 1,5—2 m. vaiko ka-

2 lentelė. Atsitiktiniai Alinkos (Raistinės) pilkapyne 1933—1935 m. ir 1976 m. radiniai

Eil. Nr.	KVDKM inv. Nr. IEM inv. Nr.	Saugomi KVDKM ir IEM	Radiniai iš žmonių kapų										
			Pasakingės segės					Ziedai			Išvertiamieji ietigaliai		
			keturkamp. galv.	neaiškiai užbaigt. galvut.	su sūktu lankeliu bei neaiš- kiom galvut.	Plokštinės neaiškios formos se- gčių dalys	pintu priekiu	pastorin- tu orn. priekiu	paplūtinu priekiu	Imoviniai ietigaliai			
1.	KVDKM 1048 : 1	1936	1										
2.	1048 : 2	"			1								
3.	1048 : 3	"			1								
4.	1048 : 4	"		1									
5.	1048 : 5	"				1?							
6.	1048 : 6	"								1			
7.	1048 : 7—11	"											
8.	1048 : 12	"											
9.	1048 : 13	"											
10.	1048 : 14	"											
11.	1048 : 15	"											
12.	1048 : 16	"											1
13.	1048 : 17	"											
14.	1048 : 18	"											
15.	1048 : 19	"											
16.	1048 : 20	"											1
17.	1048 : 21	"											
18.	1048 : 22	"											
19.	1048 : 23	"											
20.	1858 : 1	"											
21.	1858 : 2	"						1					
22.	1858 : 3	"							1				
23.	1858 : 4	"											
24.	1858 : 5	"											
25.	1858 : 6	"											
26.	IEM AR												
	562 : 1	1976											
27.	562 : 2	"											1
28.	562 : 3	"											1
29.	562 : 4	"											
30.	562 : 5—6	"											
31.	562 : 7	"											
32.	562 : 8	1976											
Iš viso atsitikti- nių radinių			1	1	2	1?	1	1	1	1	2	2	

pas be įkapių*. Mirusysis palaidotas aukštieji-
ninkas, galva į vakarus (270°), ištiestomis ko-
jomis ir priglaustomis prie šonų rankomis
(pav. 6). Kapo duobės dugnas pabarstytas ang-
liukais. Kituose rytų Lietuvos pilkapiuose su
akmenų vainikais — Pavajuonio (Cegelnės) (Ig-
nalinos raj.), Labotiškių (Degsnės), Kijėnų,
Rudesos (visi Molėtų raj.), Šilinės (Švenčio-
nių raj.), Padvariškių-Blagodatnos (Trakų
raj.), Dvyliškio-Paraisčių, Aukštųjų Rusokų
(abu Vilniaus raj.), Želmenišės (Utenos raj.) —
tokie kapai datuojami IV a. pabaiga—VI a. pra-
džia [10, p. 53; 28, p. 13; 35, p. 60; 48, p. 115].
Be to, Alinkos (Raistinės) pilkapio Nr. IX sam-
pilo struktūra, nedeginto žmogaus kapas turi
daug bendrų bruožų su akmeniniais Lie-
tuvos IV—VI a. pilkapiais (Musteniai-Baubo-

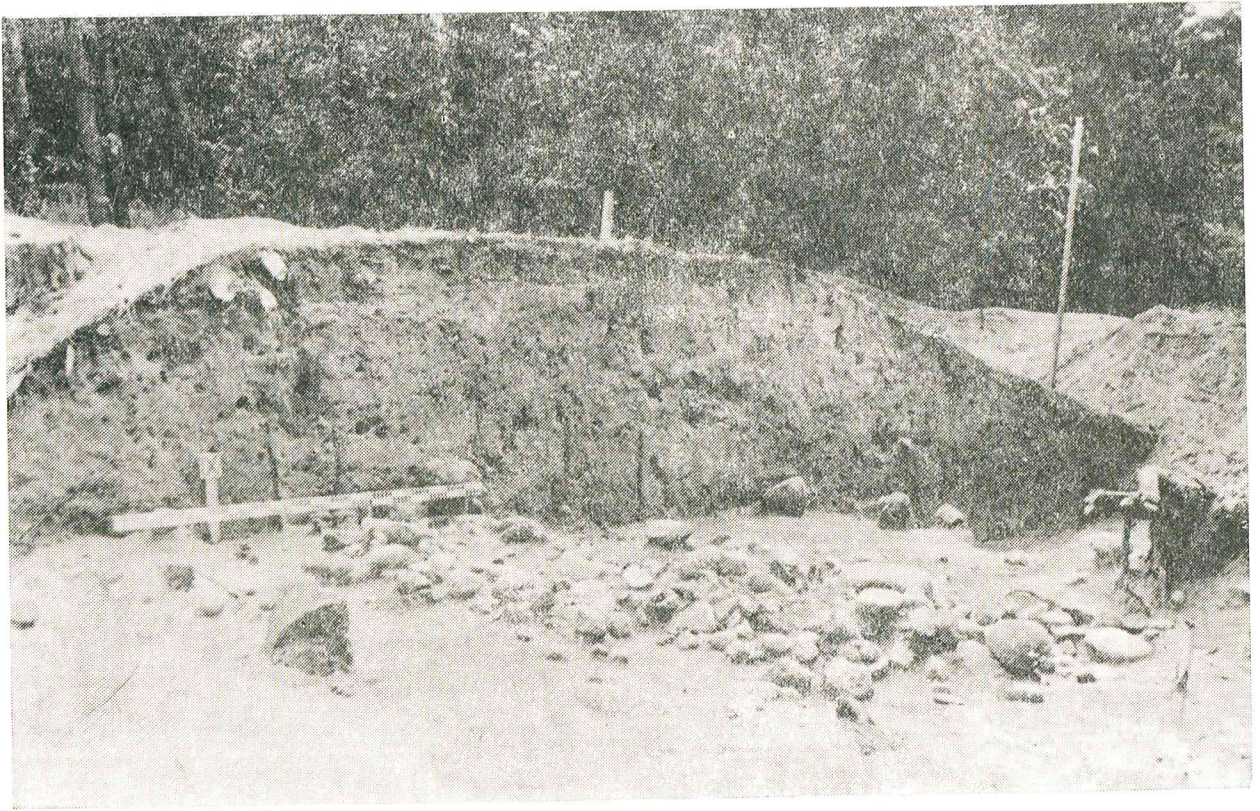
nys, Eitulionys (abu Trakų raj.), Maisiejūnai,
Nemaitonys (abu Kaišiadorių raj.), Papiškės
(Varėnos raj.) [5; 7, p. 40; 8; 9; 28, p. 14].

IX—XII a. toje pilkapyne vietoje pradėta lai-
doti žirgus. Lėkštą pilkapio sampilą padidino
iki 9,5 m ir paaukštino iki 1,4 m, prieš tai nu-
deginę žolę. Abu sampilus skiria 5—10 cm sto-
rio pilkos su degėsiomis žemės sluoksnis. Vėly-
vesnio pilkapio sampilo pakraščiuose rasta pa-
vienių akmenų ir mažų akmenų krūvelių, sam-
pile — degėsių ir duobelėlių su pelenais, pavienių
degėsių. Antrą kartą supiltame sampile kapų
nerasta.

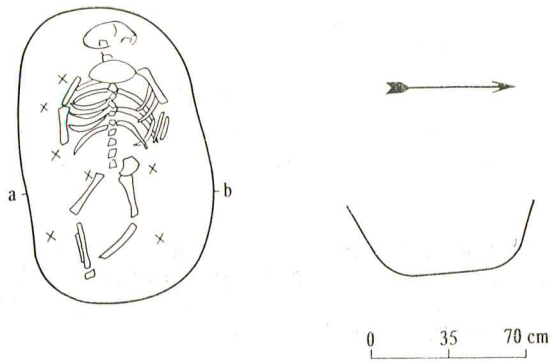
Pilkapis su degintiniu žmogaus kapu. Pilka-
pyje Nr. XVIII (vakarinė pilkapyne dalis) ras-
tas sudeginto žmogaus kapas be įkapių**. Mi-
rusysis palaidotas beveik sampilo viduryje

* Mirusiojo amžių nustatė VU MF Anatomijos, histo-
logijos ir embriologijos katedros prof. G. Cesnys.

** Sudegintus kaulus ištyrė VU MF Anatomijos, his-
tologijos ir embriologijos katedros prof. G. Cesnys.

5 pav. Pilkapis Nr. IX. Akmenų vainikas-grindinys

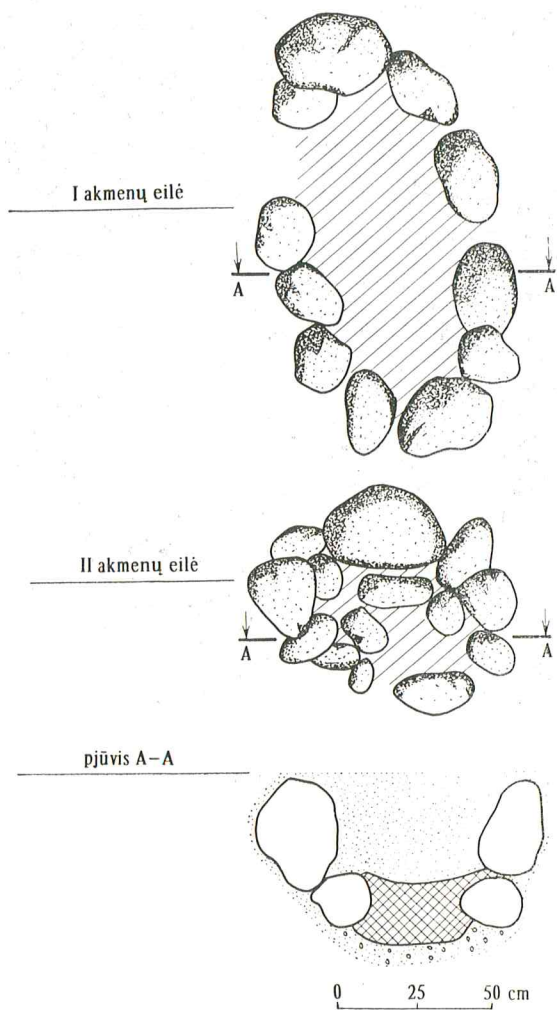

6 pav. Pilkapis Nr. IX. Nedeginto žmogaus kapas

pučio degėsių sampiluose) rasta 0,80–0,32 m skersmens duobelių su degėsiiais ir pelenais. Kapų duobių dugnus dažnai pabarstydavo stambesniais degėsiiais. Degėsių aptikta ir kapų duobes užpildančioje žemėje. Visi žirgai palaidoti galvomis į vakarus ar šiaurės vakarus (315°, 320°), pietvakarius (210°), ant dešiniojo, kairiojo šono ar ant pilvo (pav. 10). Pilkapyje Nr. V žirgas įspraustas į aiškiai per mažą (2,20×1,10 m) duobę, palaidotas lyg pritūpęs ant užpakalinių kojų: galva iškelta ir padėta ant duobės krašto.

Nedegintų žirgų kapai (laidojimo kryptis, duobės po pilkapio pagrindu) artimi Kapitoniškių pilkapyne (Kaišiadorių raj.) žirgų kapams. Alinkos (Raistinės) ir Kapitoniškių pilkapyne žirgų kapai panašūs į to paties laikotarpio vidurio Lietuvos žirgų kapus [38, p. 101–102, 104]. Įkapės menkos, bet žirgus, atrodo, laidojo su kamanomis ir galbūt pabalnotus. Nasruose rasta geležinių dvinarių (dažniau) ar trinarių žagslių. Keturkampės geležinės sagtys po žirgų pilvais ar prie kaklo greičiausiai yra nuo kamanų ar balno. Pilkapių Nr. II, IV, V kapuose po žirgų pilvais ar galva rasta po geležinį pjautuvą. Manoma, kad juos tvirtindavo prie balno [46, p. 56]. Daugiau įkapių aptikta pilkapio Nr. IV žirgo kape. Nasruose buvo geležiniai dvinariai žagslai su skersinukais, pakaklėje kabėjo geležinis skambalas, prie galvos rastas nedidelis geležinis T raidės pavidalo apkalėlis, o po pilvu — geležinis pjautuvas.

Nedegintų žirgų kapų įkapės visiškai tokios pat kaip ir sudegintų bei simbolinių žirgų kapų. Alinkos (Raistinės) pilkapyne 1982–1985 m. medžiaga skurdi ir sunkiai datuojama. Visų žirgų kapų dirbiniai identiški, ir tik papročio laidoti žirgų raidos tendencija, pilkapių išsidėstymo tvarka leistų nustatyti santykinę chronologinę seką. Nedegintų žirgų kapų rasta ryli-

7 pav. Pilkapis Nr. XVIII. Degintinis žmogaus kapas

nės grupės vakarų pakraštyje, vienas degintinis buvo rytinės grupės viduryje ir vienas — vakarinės grupės rytų pakraštyje. Už jų aptikta simbolių žirgų kapų (tarp jų buvo keletas suardytų pilkapių); pilkapyną riboja tušti pilkapiai. Toks pilkapių išsidėstymas ypač ryškus rytinėje, geriau išlikusioje pilkapyno dalyje (pav. 1).

Sukauptų žinių apie rytų Lietuvos pilkapytus (3 lent.) nepakanka, kad galėtume atsakyti, kada pradėta deginti žirgus. Atrodo, viena laikiuose pilkapyuose randama nedegintų ir sudegintų žirgų kapų [28, p. 13]. Nors, remiantis Skubėtų (Šalčininkų raj.) pilkapyno tyrimais bei kitų pilkapytų medžiaga, daroma išvada, kad žirgų deginimo paprotys rytų Lietuvoje ėmė plisti IX—X a. [37, p. 80—81] ir įsivyravo X—XII a. [24, p. 95], kai kurių pilkapytų (Kapitoniškių, Rusių Rago ir kt.) viena laikiių žirgų kapų biritualizmą mėginama aiškin-

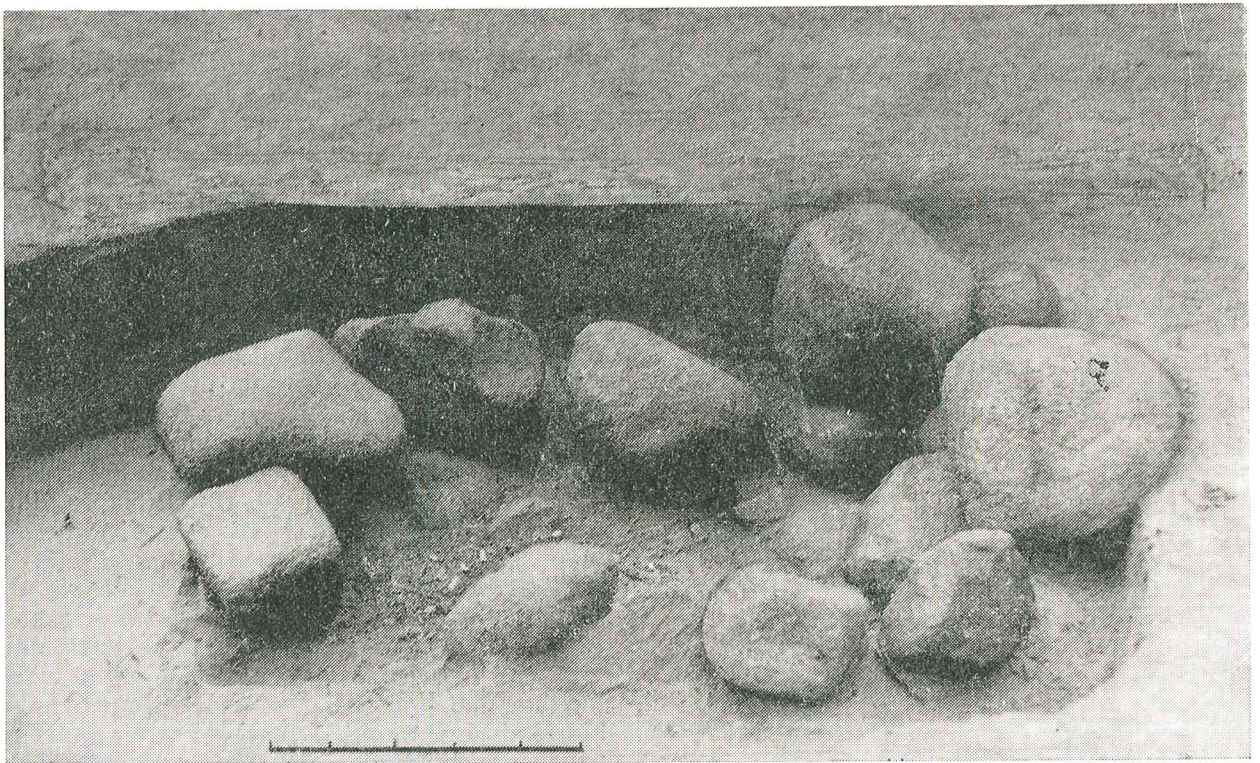
ti vidurio ir rytų Lietuvos kultūrine sąveika [24, p. 94].

Sudegintų žirgų kapai. Po vieną sudeginto žirgo kapą rasta pilkapiuose Nr. VI (rytinė dalis) ir pilkapyje Nr. XVII (vakarinė dalis). Kapai buvo pilkapių viduryje negiliose (0,20—0,30 m) apvaliose 0,55 m skersmens ar pailgose 0,30×0,50 m dydžio duobutėse po pilkapiro pagrindu. Kapuose kaulų nedaug. Pilkapyje Nr. VI sudeginti kaulai suberti su stambiais degėsiais ir perdegusia žeme. Šis kapas be įkapių. Pilkapyje Nr. XVII smulkūs be laužo priemaišų sudeginto žirgo kaučiukai bei keli nedeginti kaulai aptikti ant geležinių trinarių apdegusių žaslių* (pav. 11).

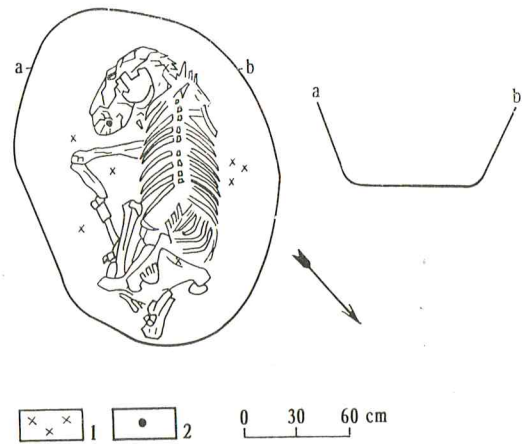
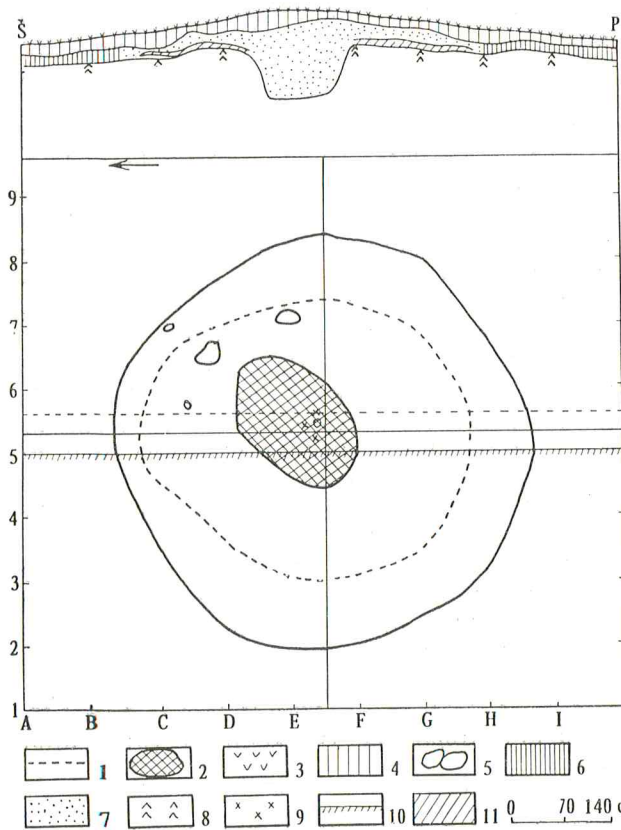
Simboliniai žirgų kapai. Kapai su žirgų daiktai. Pilkapyje Nr. VIII (rytinė dalis) rastas simbolinis žirgo kapas (pav. 12). Pilkapiro viduryje virš pilkos su degėsiais žemės sluoksnio buvo šiaurės vakarų—pietryčių kryptimi 3,1×1,2 m dydžio smulkių akmenų grindinys. Po juo ant pilkos su degėsiais žemės sluoksnio 0,3×0,3 m dydžio plote, gausiai pabarstytame angliukais, rastos žirgo įkaps: puslankiu sudėti 7 žalvariniai žvangučiai, geležinis pjautuvas su dantukais, geležiniai dvinariai žaslai, geležinė keturkampė šiek tiek įsmaugtais šonais diržo sagtis (pav. 13, 14). Visos įkaps, išskyrus sagtį, apdegusios. Tai panašu į degintinį žirgo kapą: apdegusios įkaps sudėtos nedideliame plote, kapas pabarstytas degėsiais. Tačiau nėra kaulų. Panašių atvejų, kai randamos tik žirgo įkaps ir pjautuvas be žirgo, žinoma ir daugiau (3 lent.). Vertinant patį paprotį taip laidoti žirgą, daromos dvi prielaidos: žirgas buvo brangus, tad dėjo tik jo aprangą arba sudegino žirgą, o kaulų iš laužo neišėmė [18, p. 60]. Nė viena iš tų prielaidų iki galo nepaaiškina, kodėl taip laidojo žirgo įkaps. Tad logiškas atsakymas būtų papročio laidoti žirgą raida: žirgo nedegino, o į apeiginį laužą įmesdavo jo aprangą (ar dalį jos). Šiuo atveju žirgo deginimas simbolinis. Galbūt ugnimi aprangą išlaisvindavo nuo žirgo. Labai svarbu, kad, be žirgo aprangos dalių, dažnai kiek atokiau nuo kitų įkapių randamas pjautuvas. Todėl tik žirgui būdingų įkapių palaidojimus reikėtų vadinti simboliniais žirgų kapais.

Alinkos (Raistinės) pilkapyne nerasta dar vienos tarpinės grandies: perėjimo iš žirgo deginimo ir laidojimo didesnėje ar mažesnėje duobėje į aiškų sudegintų kaulų mažėjimą. Peržiūrėję kitų rytų Lietuvos pilkapytų medžiagą, randame ir tokių pavyzdžių (3 lent.). Antai Kapitoniškių pilkapyne (Kaišiadorių raj.) pilka-

* Abiejų kapų sudegintus kaulus ištyrė VU MF Anatomijos, histologijos ir embriologijos katedros prof. G. Česnys.

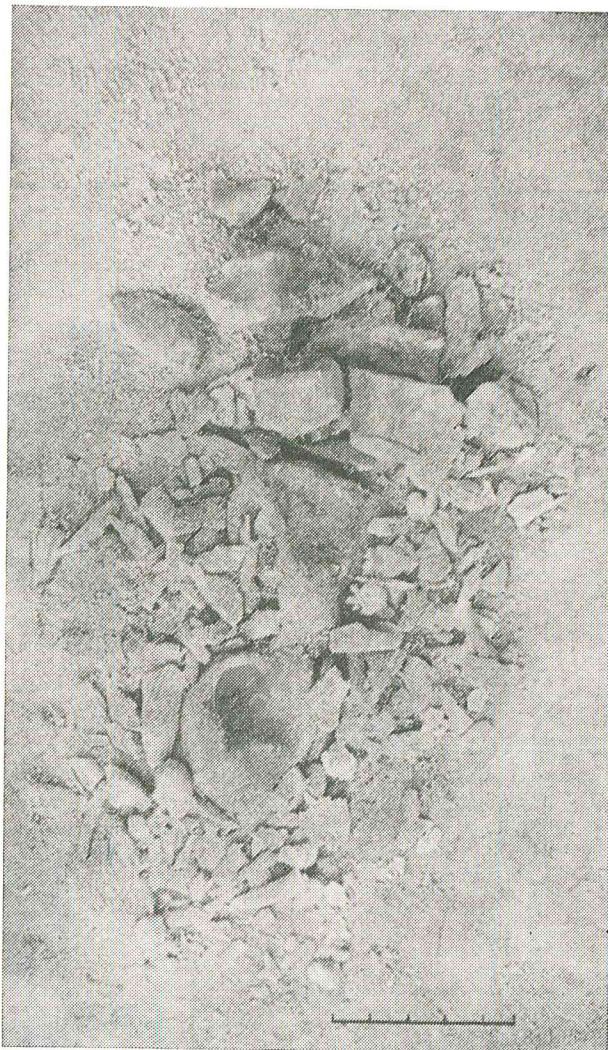

8 pav. Pilkapis Nr. XVIII. Degintinis žmogaus kapas per tyrinėjimus

10 pav. Pilkapis Nr. XIII. Nedejinto žirgo kapas: 1 — degėsiai, 2 — žąslai

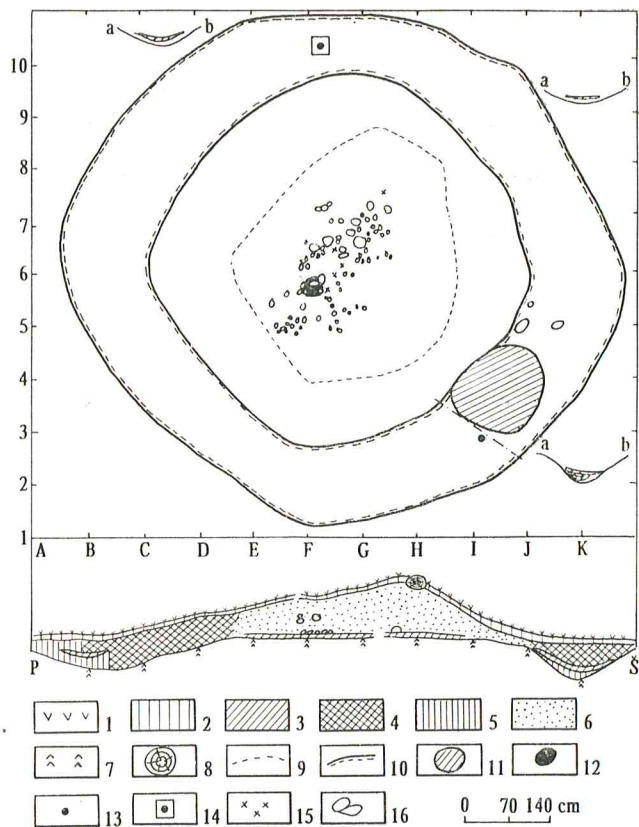
9 pav. Pilkapis Nr. XIII. Vertikalus (Š—P) ir horizontalus pilkapijo pjūvis: 1, 11 — pilkas su degėsiais žemės sluoksnis, 2 — žirgo kapo duobė, 3 — velėna, 4 — poveļėninis sluoksnis, 5 — akmenys, 6 — juosva žemė, 7 — smėlis, 8 — nejudinta žemė, 9 — degėsiai, 10 — fiksuota vertikalaus pjūvio siena

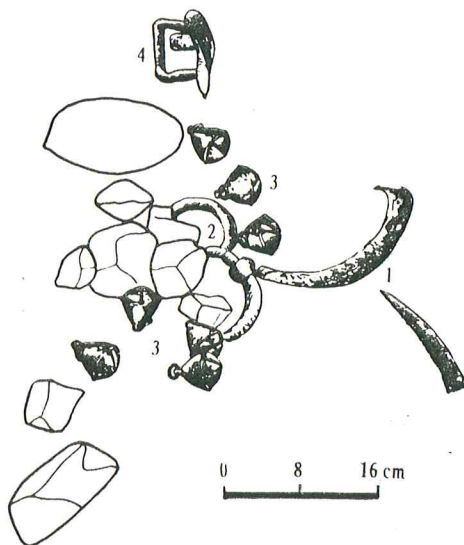
11 pav. Pilkapis Nr. XVII. Sudeginto žirgo kapas

pio Nr. 20 kape rasti dvinariai apdegę žąslai ir prie jų keli sudeginti kaulai, o pilkapijo viduryje — ugnyje nebuvēs pjautuvas. Panašūs ir šio pilkapyo pilkapių Nr. 37 bei 45 kapai. Kapitoniškių pilkapyo degintiniuose žirgų kapuose kaulų rasta labai mažai, o įkapės — žąslai arba pjautuvas — dažnai aptinkamos atokiau nuo sudegusių kaulų [38, p. 100—101, pav. 6]. Yra ir kitų pilkapyų (Kernavės (Sirvintų raj.), Skubėtų, Stakų, Katkuškių, Dieveniškių, Didžiulių (visi Salčininkų raj.), kur degintiniuose žirgų kapuose mažėja kaulų. Be to, vis mažėjant sudegintų žirgų kaulų, pjautuvui tenka ypatinga reikšmė.

Pilkapiai, kuriuose rasta tik pjautuvų. Pilkapiuose Nr. III, XII, XIV (rytinė dalis) ir Nr. XXI, XXIII (vakarinė dalis) rasta palaidotų tik pjautuvų. Šie pilkapiai išsidėstę pilkapyo pakraščiuose (pav. 1). Juose aptikta tik po

12 pav. Pilkapis Nr. VIII. Vertikalus (S—P) ir horizontalus pilkapijo pjūvis: 1 — velėna, 2 — povelėninis sluoksnis, 3, 9 — pilka su degėsiomis žemė, 4 — perkasimas, 5 — juosva žemė, 6 — smėlis, 7 — nejudinta žemė, 8 — pušis, 10 — griovio kontūrai, 11 — duobutė su degėsiomis, 12 — simbolinis žirgo kapas, 13 — geležinis peiliukas, 14 — geležinis įmovinis ietigalis, 15 — degėsiomis, 16 — akmenys

13 pav. Pilkapis Nr. VIII. Simbolinis žirgo kapas: 1 — geležinis pjautuvas, 2 — geležiniai dvinariai žąslai, 3 — žalvariniai žvangučiai, 4 — saktis

3 lentelė. Rytų Lietuvos pilkapynai su žirgų kapais (diferencijuota lentelė — pagal I—VI požymius)

Eil. Nr.	Pilkapyno pavadinimas ir tyrinėjimų datos	Rajonas	Bendras pilkapių skaič.	Tirtų pilkapių	Pilkapio (ių) Nr.	Laidosena					
						I	II	III	IV	V	VI
1.	Alinka (Raistinė) 1982—1985	Trakų	23	23	I, II, IV—V, XIII	■	■				
	„	„	„	„	VI, XVII VIII		■		■		
	„	„	„	„	III, XII, XIV, XXI, XXIII					■	■
	„	„	„	„	IX—XI, XV						■
2.	Strėva, 1974	„	26	3	2				■		■
3.	Kunigiškės, 1956	„	18	5	1	■					
	„	„	„	„	2						
	„	„	„	„	3, 4, 5						■
4.	Dovainonys I 1932	Kaišiadorių	11?	5	1						■
5.	Dovainonys II 1932, 1953	„	30	11	1 pilk.						■
6.	Kapitoniskės 1953—1954	„	50	50	22, 23, 25—26, 28—30, 33	■					
	„	„	„	„	20, 37, 39—40, 42, 45—46, 49			■			
	„	„	„	„	24						■
	„	„	„	„	1, 17, 34, 30, 41, 43—44, 48—49, 50						■
7.	Aukštieji Rusokai, 1974	Vilniaus	35	8	4(22)		■				
	„	„	„	„	7(17)						■
	„	„	„	„	1(8), 3(4), 24(3)						■
8.	Kernavė 1981, 1983	Širvintų	23	5	1		■				
	„	„	„	„	2, 4(5)						■
	„	„	„	„	5(23)	■					
9.	Skubėtai 1979—1980	Šalčininkų	43	15	1—5, 11		■				
	„	„	„	„	6, 7, 12, 14						■
10.	Stakai, 1952	„	50	9	8			■			■
11.	Katkuškės 1951, 1969	„	10	6	1, 3—6			■			
12.	Pabarės, 1966	„	60	15	3—4, 6, 8, 14				■		
	„	„	„	„	7 pilk.						■
13.	Dieveniškės 1952	„	8	6	12			■			
14.	Didžiuliai 1951	„	14	7	6		■				
	„	„	„	„	4			■			
	„	„	„	„	3 pilk.						■
15.	Peršaukštės Kaščiūnai, 1894	Svenčionių	39	9	4 pilk.				■		
16.	Senieji Maceliai, 1933	Šalčininkų	20	23	5 pilk.						
17.	Rusių Ragas 1963—1964	Širvintų	dabar 20	8		■	■				

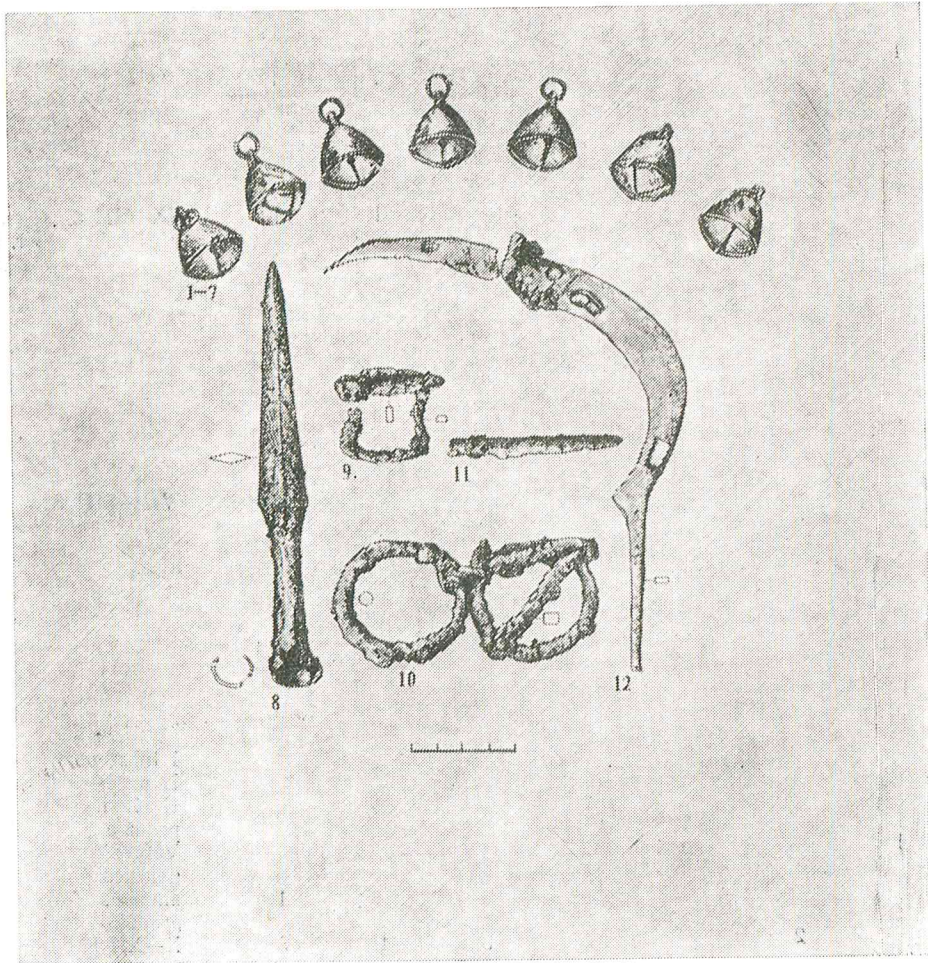
I — nedeginti žirgų kapai
 II — deginti žirgų kapai
 III — keli su deginti žirgo kaulai, kiti aprangos reikmenys ir pjautuvas

Įkapės										
Pjautu- vas	Žąslai			Dideli skam- balai	Balno kilpos	Kamanų dalys	Žvan- gučiai	Sagtys	Chronologija	Pastabos
	dvina- riai	trina- riai	su sker- sinukais							
3	3	1	1	1		1		2	IX—XII a.	
1 5	1	1					7	1		
1	1						1	1	IX—XII a.	Neaišku, pilk. Nr. 25 suardytas ar tuščias
1			1							
1										
1										
									VIII—XII a.	
1										
1 1	1								I tūkst. II pusė— II tūkst. pradžia	
2		1							Vėlyvojo geležies amžiaus pradžia	
1	3		2			3	1	5	X—XII a.	
5	5	5			2	3		2	X—XII a.	1 pilkapyje kapo nerasta, gali būti suardytas
1 1 1	1 1 1				2	1	1		X—XI a.	Kiti pilkapiai suardyti 1892 m. V. Šuke- vičius 4 pilk. su deg. VII— VIII a. kapais
					2			1	IX—X a. X—XII a.	
									IX—XII a. IX—XII a.	
									X—XI a.	

IV — palaidoti tik žirgo aprangos reikmenys bei pjautuvas
V — palaidotas tik pjautuvas
VI — tušti pilkapiai

pjautuvą. Pilkapiai su pjautuvais tiek išore, tiek sampilo sandara nesiskyrė nuo pilkapių su nedegintais, sudegintais kapais bei pilkapių, kuriuose rasta tik žirgų daiktų. Gal kiek didesni pilkapiai Nr. III (Ø9,2 m, h—1,34 m) ir Nr. XII (Ø10 m, h—1,0 m). Visų jų sampiluose rasta duobučių su degėsiais ir pelenais, pavie-

II pradžia, panašūs ir į XIII—XV a. pjautuvus. Pilkapių su pjautuvais žinoma ir kituose rytų Lietuvos pilkapynuose (3 lent.) [17, p. 71; 30, p. 56; 48, p. 115]. Visų tyrinėtojų nuomone, tai simboliniai kapai. Tačiau nemėginama paaiškinti: tai žmonių ar žirgų kapai. Kartais jie siejami su derliaus nuėmimo apeigomis [30, p. 56].

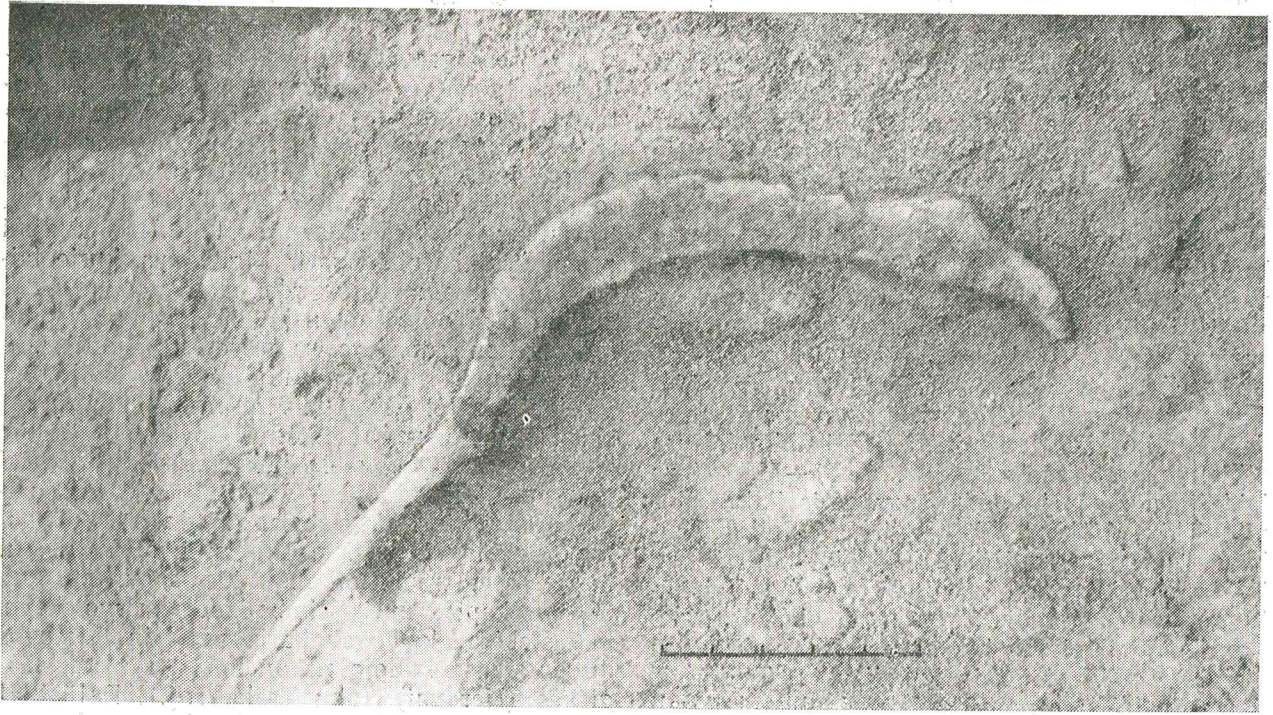

14 pav. Pilkapis Nr. VIII. Radiniai: 1—7 — žalvariniai žvangučiai, 8 — geležinis įmovinis ietigalis, 9 — geležinė sagtis, 10 — geležiniai dvinariai žąslai, 11 — geležinis peiliukas, 12 — geležinis pjautuvus

nių angliukų bei akmenų, pilkos su degėsiais žemės sluoksnis. Be to, pilkapius Nr. XII, XXIII juosė grioviai.

Visi pjautuvai buvo pilkapių viduryje. Pilkapyje Nr. III (netoli pilkapių Nr. IV ir V, kur aptikta nedegintų žirgų kapų) pjautuvus rastas viduryje tamsios žemės dėmės, dydžiu atitinkančios nedeginto žirgo kapą. Pilkapyje Nr. XII jis padėtas ant pagrindo (pav. 15). Pilkapiuose Nr. XIV, XXI, XXIII pjautuvai rasti nedidelėse duobutėse po pilkapio pagrindu, nugara įsmeigti į duobės dugną. Jie niekuo nesiskiria nuo nedegintų bei simbolinių žirgų kapų, pilikalnių pjautuvų, datuojamų I tūkst. pabaiga—

Minėtų pilkapių kapai su pjautuvais, be abejonės, atitinka simbolinius žirgų kapus, nes: 1) pjautuvai — dažna nedegintų, sudegintų bei simbolinių žirgų kapų išskirtinė įkapė (nedegintų žirgų kapuose dažniausiai randama po pilvu ar kaklu, kituose neretai guli pilkapio viduryje ar atokiau nuo kapo); 2) pilkapyje randama tik po vieną pjautuvą, kaip ir rytų Lietuvos pilkapiuose aptinkama po vieną nedeginto, sudeginto ar simbolinį žirgo kapą (išimtis Skubėtų pilkapyno pilkapiai Nr. 3, 4 ?); 3) jų rasta tik tose pilkapyno dalyse, kur laidojo žirgus (pvz., Kapitoniškės, Alinka) (pav. 1, 2); 4) žirgų kapuose pasitaikantys rusų—lietuvių

15 pav. Pilkapis Nr. XII. Pjautuvas per tyrinėjimus

tipo pjautuvai yra žirgo ir raitelio atributas. Žirgą laidojo, matyt, kaip susisiekimą su kitu pasauliu priemone; o pjautuvą dėjo tam, kad būtų galima paruošti pašaro [33, p. 385; 46, p. 56]; 5) žirgo simbolių yra ir kituose IX–XII a. baltų genčių laidojimo paminkluose. [IX–XII a. kūrinių vyrų kapus dėjo žirgo aprangos reikmenų, o paties jo niekada drauge nelaidojo [26, p. 188]. Vidurio Žemaitijos VIII–XII a. vyrų kapuose randama žirgo galva arba kojos [41, p. 71]. Kartu pjautuvas (darliaus dorojimo įrankis) ir žirgas neatskiriami nuo žemdirbystės. Todėl, įsigilinus į žirgų laidojimo papročio raidą, atrodo, galima būtų išspręsti seną ginčą: žirgas — žemdirbių [38, p. 106] ar karių raitelių įkapė [24, p. 94–95; 44, p. 264–265; 45; 53, p. 99]. Vakarų baltų gentys kartu su mirusiuoju laidojo žirgą jau nuo pirmųjų m. e. amžių [45, p. 6–7], t. y. anksčiau nei senojo geležies amžiaus visuomenėje išsiskyrė genties diduomenė, vadai, kariai raiteliai. Ir, matyt, šis paprotys turėjo daugelį reikšmių. Svarbiausia žirgo laidojimo funkcija greičiausiai sietina su baltų tikėjimais [42, p. 104–105, 107–109, 149, 214]. Žirgas susijęs su saule, jis susisiekimą priemonė tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulio ir pan. Kartu reikia pažymėti, kad jį galėjo laidoti ir kaip žemdirbio (gyvulių augintojo) papildomą įkapę, be kurios pomirtiniame gyvenime būtų sunku imtis savo verslo [14, p. 29–65]. Visuomenės raidoje kintant papročiu, žirgas vis daž-

niau tapo genties diduomenės, karių raitelių įkape.

Vertinant žirgų kapų įvairovę (gaila, ne visi aiškūs jų datavimas), matyti, jog žirgą rytų Lietuvoje laidojo su visais ar bent didžiąja dalimi vyrų. Galbūt šio papročio išraiška yra ir vidurio Lietuvoje „masiniai“ žirgų kapai.

Tušti pilkapiai. Tuščių pilkapių (be kapų žymių) ištirta rytinės (pilkapiai Nr. IX–XI) ir vakarinės pilkapyno dalies pakraštyje (pilkapis Nr. XV) (pav. 1). Jų išorė ir sampilų sandara niekuo nesiskyrė nuo pilkapių su kapais. Tuščių pilkapių sampiluose rasta degėsių duobučių, pavienių degėsių, pagrindą dengė pilkos su degėsiais žemės sluoksnis. Pilkapio Nr. XI sampilą juosė griovys. Pilkapiai Nr. IX–XI sveiki, nesuardyti. Šiek tiek apardytas pilkapis Nr. XV. Tušti pilkapiai — rytų Lietuvos pilkapynų mįslė. Nors dalis jų gali būti suardytų sampilų liekanos, vis dėlto beveik visuose rytų Lietuvos pilkapynuose pasitaikė sveikų nesuardytų, bet tuščių pilkapių. Jų rasta ir tuose pilkapynuose, kuriuose neaptikta žirgų kapų (4 lent.). Dalis jų, pvz., Grigiškių (Neravų) pilkapyno gali priklausyti V–VII a. [22, p. 50]. Tyrinėtojai pastebėjo, kad jie išsidėstę pakraščiuose ir tarsi žymi pilkapyno ribą. Taigi turėtų būti vėlyviausi. Taip yra ir Kapitoniškių pilkapynė: 8 tušti pilkapiai riboja pilkapyno šiaurės vakarų dalį (čia laidoti žirgai). Pilkapyno pietryčiuose aptikti dar 2 tušti pilkapiai (čia lai-

doti sudeginti žmonės) (pav. 2), riboję šią pilkapyno dalį iš šiaurės rytų ir pietryčių.

Kam supilti tušti pilkapiai? Vieni tyrinėtojai juos vadina suardytais pilkapiais [38, p. 104]. Sampiluose buvę kapai gali būti išpustyti ar nukasti [18, p. 59]. Lietuvoje nebuvo papročio kiekvienam šeimos nariui įrengti atskirą pilkapį. Rytų Lietuvoje pilkapis yra šeimos kapas: randama nuo 1 iki 7—8 sudegintų mirusiųjų kapų, kurių dažnai vienas būna viduryje ant pagrindo, kiti — sumpile. Todėl į klausimą, kam supilti tušti pilkapiai, atsakoma, kad svetur mirusiam [54, p. 184], arba šeima iš anksto sumpylė pilkapį, o vėliau išsikėlė [22, p. 51—52]. Be to, mėginama aiškinti siejant su magija, nes dažniausiai, kaip jau minėta, tušti pilkapiai yra pilkapynų pakraščiuose [22, p. 51—52]. Žirgo laidojimo papročio raida (remiantis ištirtų Kapitoniškių, Alinkos (Raistinės), iš dalies Skubėtų pilkapynų medžiaga) leidžia manyti, jog tušti pilkapiai simbolizuoja žirgo kapą. Tai būtų paskutinė grandis žirgo kapo abstrahavimo grandinėje. Deja, kol kas nevysiškai aišku, ar visi tušti pilkapiai tai simbolizuoja. Tačiau iš daugelio faktų atrodo, kad tušti pilkapiai gali žymėti žirgo kapą:

1) visuose rytų Lietuvos pilkapiuose randama tik po 1 žirgo kapą. Išimti sudaro Skubėtų pilkapiai Nr. 3 ir 4. Pilkapio Nr. 4 vienas kapas didelio ploto (2,1×1,25 m), antrasis buvo apie 2 m nuo pirmojo. Čia sudegę kaulai aptikti 0,6×0,7 m dydžio plote. Abu kapai buvo viename gylyje, ant pilkapio pagrindo. Įkapių nerasta. Panašiai išsidėstę ir pilkapio Nr. 3 kapai. Tik čia viename iš jų rasta 2 apdegusios diržo sagtytys [24, p. 94, lent. 1]. Gal abiejuose pilkapiuose yra po kapą?

2) ištirtuose pilkapynuose (Kapitoniškių) nustatyta, kad dauguma tuščių pilkapių yra pilkapyno pakraščiuose, t. y. už degintinių ir simbolinių žirgų kapų (pav. 2). Tai rodytų, kad jie supilti vėliausiai;

3) Grigiškių (Neravų), Sausių, Pamūšio, Kretonių I, II, Palūšės (4 lent.) pilkapynuose nerasta nieko, kas būtų susiję su žirgu. Bet taip pat yra tuščių pilkapiu. Gal čia simboliškai palaidotas žirgas [11; 12; 19; 21—23]? Be to, šie pilkapynai, išskyrus Grigiškių (Neravų), menkai ištirti, tyrinėta po keliolika pilkapių;

4) ištyrus kai kuriuose Lietuvos kapinynuose [4; 40, p. 34—35] ir rytų Lietuvos pilkapynuose rastus žirgų griaučius [38, p. 102] (panaši padėtis ir kitur [14, p. 55]), nustatyta, kad dažniausiai laidojo ne tik senus, bet ir luošus arba iaunus neprajodinėtus žirgus, nors pasi-taiko ir 10—13 m. sveikų žirgų [30, p. 57]. Vis dėlto galima daryti išvadą, kad laidoti skirda-

vo prastesnius žirgus. Taigi žirgas buvo vertybė;

5) iš etnografijos žinoma papročiu, kai laidojimo apeigoms skirtą žirgą užlekdamo prives-ti prie kapo duobės. Čia atlikdavo tam tikrą ritualą (nupjauzdavo dalį karčių, ausį ir įmes-davo į kapą), o žirgą paleisdavo. Tačiau nuo to laiko jis tapdavo žirgo šešėliu [51]. Be to, Christburgo taikos sutartyje (1249.II.7) minini prūsų žyniai Tulisonys ir Ligašonys, kurie lai-dodavę mirusiuosius, girdavę juos už atliktus žygius. Laidodami šaukdavę, kad matą ginkluotą velionį ant žirgo, su palyda skriejantį dan-gaus viduriu į kitą pasaulį [36, p. 355]. Čia visiškai aiškiai nurodyta žirgo, kaip įkapės, pa-skirtis. Be to, pagal deginimo papročius ugnis išlaisvina žmogaus sielą nuo kūno. Matyt, lygiai taip pat ji išvaduoja ir žirgo sielą; vėliau už-tenka išlaisvinti žirgo aprangos daiktus, simbo-lizuojančius jį patį. Paskiausiai šiam tikslui turbūt užtenka visiškai abstraktaus veiksmo (su-pilti pilkapį), kuris simbolizuotų žirgo kapą.

Pastebėta, kad kai kuriuose rytų Lietuvos pilkapynuose laidojo tik žmones (Sausiai, Gri-giškės (Neravai) (abu Trakų raj.), Palūšė II (Ignalinos raj.), Čiobiškis (Širvintų raj.), Kre-tonys I (Švenčionių raj.), Pamusys (Varėnos raj.), kituose aptikta vien žirgų kapų (Skubė-tai, Katkuškės, Senieji Maceliai (visi Šalčinin-kų raj.), Rusių Ragas (Širvintų raj.) (3, 4 lent.)). Abiejuose pilkapynų grupėse randama tuščių pil-kapių. Vis dėlto rytų Lietuvos pilkapynai yra menkai ištirti (daugiausia kasinėta po kelis ar keliolika sampilų), labai apardyti, beveik nieko nežinoma apie pilkapynų vidinę laidosenos struktūrą, masyvų tarpusavio ryšį. Pažiūrėję į vėlyvųjų rytų Lietuvos pilkapynų paplitimo žemėlapi [28, žem. 11], pastebėtume, kad beveik prie kiekvieno pilkapyno su tik žmonių ar tik žirgų kapais galima rasti greta esantį netirtą ar mažai tirtą pilkapyną (4 lent.). Patyrinėjus gretimų pilkapynų medžiagą, galima daryti iš-vadą, jog žirgus rytų Lietuvos pilkapynuose lai-dodo ne tik atskiroje pilkapyno dalyje, bet ir at-skirame pilkapyne. Geriausias to pavyzdys yra Rusių Rago ir Čiobiškio pilkapynai [45, p. 10]. Todėl galima sakyti, kad nesuardyti pilkapynų su žmonių kapais tušti pilkapiai simbolizuoja žirgų kapus. Tai, kas pasakyta apie tuščius rytų Lietuvos pilkapius, yra vien prielaida. Tik nuo-sekliai, kompleksiskai ištyrus nors ir nedidelį rytų Lietuvos regioną, galima būtų atsakyti į šį ir daugelį kitų klausimų. Straipsnyje sąmonin-gai neaptarti kiti rytų Lietuvoje randami retes-ni žirgų kapų tipai, kai su mirusiuoju degino ir kartu laužavietėje laidojo žirgą (Didžiulių (Šal-čininkų raj.) pilkapis Nr. 3 [37, p. 30]) ar kai su mirusiuoju kartu degino ne žirgą, o tik jo

4 lentelė. Rytų Lietuvos pilkapynai be žirgų kapų

Eil. Nr.	Pavadinimas	Rajonas	Tyrimo metai	Bendras pilkapių skaičius	Tirtų pilkapių	Tuščių pilkapių	Pastabos	Datavimas
1.	Grigiškės (Neravai)	Trakų	1972, 1974—1977	60	50	12		25 pilk.— V—VII a.,
2.	Sausiai	Trakų	1934, 1937, 1955, 1964	~ 100	18	4	Tirta tik P ir PR pilkapyno dalis	15 pilk.— VIII—X a.
3.	Pamusys	Varėnos	1888, 1889, 1890, 1893, 1968	Dabar ~ 60	47	15	Visai netoli Gudžių pilkapynas (Varėnos raj.), kuriame yra 20 pilk., apjuostų grioviais	VIII—X a. V—VII a. VIII—X a.
4.	Palūšė II	Ignalinos	1981	62	4	—	Tirta I pilk. S, 1 pilk. S—SR ir 2—P pilkapyno dalyje	VIII—IX a.
5.	Palūšė I	Ignalinos	Netirti	12	—	—	0,4 km į pietus yra Palūšės II pilk.	VIII—XII a. V—VII a. VIII—XI a.
6.	Kretuonys I	Svenčionių	1976—1980	246	54	12		
7.	Kretuonys II	Svenčionių	Netirti	155			Atstumas tarp pilkapynų 0,12 km	
8.	Čiobiškis	Sirvintų	1963—1964	12	4		0,8 km yra Rusių Rago pilkapiai, kuriuose palaidoti žirgai	X—XI a.

aprangą ir laidojo kartu. Atrodo, toks atvejis žinomas (neatlikta kaulų analizė) iš 1932 m. tyrinėto Rokantiškių (Vilnius) pilkapyno vieno pilkapio [31].

Iš visų samprotavimų logiška būtų tokia žirgų kapų raida: nedegintas žirgas → sudegintas žirgas (degintiniai kapai, laikui bėgant, irgi kito — mažai kaulų ir žirgo įkapės, dažnai atokiau gulintis pjautuvas) → simboliniai kapai (žirgo įkapės ir kartu labai dažnai — pjautuvas, tik vieno pjautuvo palaidojimas) → tuščias pilkapis, simbolizuojantis žirgo kapą.

I tūkst. pabaiga—II pradžia buvo didelių permainų laikas. Neabejojama, kad IX—XII a. baltų genitys yra valstybės susidarymo išvakarėse [25, p. 511—516; 44, p. 270—273; 47; 49, p. 21; 53, p. 96—100]. Juk kaip tik XI—XII a. rytų Lietuva sudarė Lietuvos valstybės branduolį. Savaimė suprantama, genčių konsolidacija didino karinių prievolių skaičių, atsirado būtinybė vis dažniau ginti kraštą. XIII a. pirmojoje pusėje susikūrė Lietuvos valstybė. XIII a. antroji pusė—XIV a. buvo intensyvių kovų su Vokiečių ordinu laikotarpis [32, p. 3—4]. Matyt, todėl žirgų laidojimo paprotys vis sparčiau kinta, vis dažniau tenkinamas tik žirgo kapo simboliu (įvairiomis jo formomis). Rytų Lietuvos bendruomenės sudarė tikriausiai svarbiausią jėgą, turėjusią atlaikyti ekspansiją iš rytų bei vienijant Lietuvą. Todėl eilinės bendruomenės buvo priverstos saugoti žirgus karo reikalamis. Tai galėjo būti viena svarbiausių priežasčių, dėl ko įvairavo žirgų kapai. Gal ateityje bus galima skirti lokalinius žirgų laidojimo papročių variantus. Taip aiškinti paprotį lyg ir prieštarautų žinios apie Lietuvos didžiųjų kunigaikš-

čių (Gedimino — 1341 m., Algirdo — 1377 m., Kęstučio — 1382 m.) laidotuves. Žinoma, kad juos per laidotuves sudegino su žirgais. Tačiau kalbama apie aukščiausius Lietuvos valdovus. Tad būtų keista, jei jų laidotuvės vyktų nesilaikant senųjų papročių, be tam tikros prabangos. Galbūt ir per eilinių bendruomenių vyresniųjų, karo vadų ir kt. laidotuves laidojavo po nedegintą ar sudegintą žirgą. Tai irgi iš dalies paaiškintų žirgų kapų įvairovę ir tariamą papročio nestabilumą.

Apibūdinant tirtų pilkapių etninę priklausomybę, galima teigti, jog I tūkst. pabaigos—II pradžios degintinio žmogaus kapo be įkapių įrengimo ypatumai (taip pat ir ankstyvasis nedeginto žmogaus kapas) sieja šiuos pilkapius su V—XIII a. jotvingių pilkapiais. Kai kurie žirgų kapų laidosenos bruožai (duobės po pilkapių pagrindu, vyrauja vakarų krypties kapai) jungia Alinkos (Raistinės) pilkapyno žirgų kapus su vidurio Lietuvos žirgų kapais. Kiti žirgų laidosenos ypatumai ir radiniai rodo, kad šie pilkapiai priklauso rytų Lietuvos arealo paribyje gyvenusiems lietuviams. O tai sąlygojo laidojimo bruožus, perimtus iš vakarų ir pietvakarių kaimynų.

ĮKAPĖS IR ATSTITIKTINIAI RADINIAI

Alinkos (Raistinės) pilkapyno kapuose įkapių rasta mažai (1 lent.). Per 4 tyrinėjimų metus aptikta vos 35 dirbiniai, ir visi jie iš žirgų kapų. Radinių skaičių papildė 1933—1935 m. pilkapyne surinkti bei 1976 m. atsitiktinai rasti

dirbiniai. Dalis jų yra iš žmonių, dalis — iš žirgų kapų (2 lent.).

DARBO ĮRANKIAI

Kirviai. Rasti 2 pentiniai kirviai (2 lent.). Vienas plačiaaašmenis, 14,3 cm ilgio, ašmenys 9,0 cm pločio. Ašmenys į koto pusę plėtėja ir yra nukirsti statmenai. Penties viršus truputį plėtėja į abi puses. Skylė kotui apvali. Antras kirvelis — siauraašmenis pentinis, 6,0 cm ilgio, ašmenys 3,4 cm pločio. Pentis plėtėja į išorę. Skylė kotui ovali (1,7×1,2 cm). Siauraašmeniai pentiniai kirviai — vienas būdingiausių Lietuvos darbo įrankių [29, p. 109—110]. Šis stebina tik dydžiu. Rytų Lietuvos pilkapynams miniatiūriniai dirbiniai nebūdingi. Čia nėra plačiai paplitę ir plačiaaašmeniai pentiniai kirviai [28, p. 13]. Plačiaaašmenis pentinis XI a. kirvis žinomas iš Žvirblių [44, p. 213—214] bei Rokantiškių pilkapyno [31, p. 342, pav. 5a, 6 b—d].

Peiliai. Pilkapyne aptikta 6 geležiniai peiliai ar jų dalys. Tik vienas rastas per tyrinėjimus pilkapį Nr. VIII juosusio griovio vakarinėje dalyje (pav. 14 : 11). Tai nedidelis, 10 cm ilgio, peiliukas tiesia nugarėle bei nulūžusia įtvara. Ašmenys 0,9—1,0 cm pločio. Kiti peiliukai (jų dalys) pasitaikė atsitiktinai (2 lent.). Jie tiesia nugarėle, 8,0—12,5 cm ilgio ir 1,2—1,4 cm pločio. Dalis atsitiktinai rastų peiliukų buvę ugnyje. Tokios formos jų dažnai randama I tūkst. pabaigos bei II pradžios kapuose [19, p. 79].

GINKLAI

Įmoviniai ietigaliai. Vienintelis geležinis įmovinis ietigalis aptiktas pilkapį Nr. VIII juosusio griovio šiaurės rytų pusėje, prie pat 1,55 m skersmens degėsiams ir pelenais užpildytos duobės. Jo radimo aplinkybės ir atbukintas galas rodo, kad prie supilto pilkapio ne kartą buvo atliekamos iš etnografinės ir archeologinės medžiagos žinomos mirusiųjų (neiškiriant ir žirgo) paminėjimo apeigos. Per jas kūreno ugnį, galbūt aukojo daiktus [34, p. 129; 43, p. 156]. Šio pilkapio griovyje rastas ir minėtas peiliukas.

Ietigalis 25,5 cm ilgio, plunksna 15 cm ilgio ir 2,8—3,1 cm pločio, įmova 2,7 cm skersmens. Plunksna siaura, ilga buku galu, laipsniškai pereinanti į įmovą, rombo formos skersinio pjūvio, su neaukšta briauna (pav. 14 : 8). Kiti 2 įmoviniai ietigaliai 1976 m. rasti atsitiktinai. Abu ilgai siaura rombo formos skersinio pjūvio plunksna. Plunksnos su ryškia briauna, įmovos daugiakampės. Vienas ietigalis 20,8 cm ilgio (plunksna 11,5 cm ilgio ir 3 cm pločio), kitas 32 cm ilgio (plunksna 22 cm ilgio ir 3,5 cm

pločio). Visi šie juostiniai ietigaliai yra II tūkst. pradžios [44, p. 231—232].

Įtveriamieji ietigaliai. 2 nedideli geležiniai įtveriamieji žeberkliniai ietigaliai su 2 užbarzdom 1933—1935 m. rasti atsitiktinai. Abu apdegę. Ietigalių plunksnos lygiašonio trikampio formos bei rombo formos skersinio pjūvio, įkottės — keturkampės. Ietigaliai 13,6 ir 24,7 cm ilgio, plunksnos 5 ir 11,1 cm ilgio bei 0,9—2,0 ir 0,9—1,1 cm pločio. Tokių ietigalių Lietuvoje pasitaiko retai. Daug jų randama Latvijoje (Augšžemėje), kur jie datuojami VI—IX amžiumi. Alinkos (Raistinės) ietigaliai, matyt, yra VII a. pabaigos—VIII a. [50, p. 60—61], nors gali būti ir XI a. [44, p. 222].

BUITIES DAIKTAI

Iš buities daiktų žinoma keturkampio su skylute gale akmeninio **galąstovo dalis** bei 2 **geležiniai apkalai** (2 lent.), galėję puošti žirgo kamanas ar žmonių diržus. Vienas apkalėlis 3,3×2,8 cm dydžio ir 1,3 cm aukščio, aštuonkampis, iškilium viduriu, su trimis tvirtinimo kniedėmis. Antrasis primena penkiakampę gėlytę su mažu spurgeliu viduryje. Į šį apkalą įverta 1,8 cm skersmens grandelė. Prie buities daiktų reikia skirti geležinę šešiakampę 4,5 cm skersmens pentino **žvaigždę**. Pentinai su penkiakampėmis ar šešiakampėmis žvaigždutėmis datuojami XIII a. pirmąja puse [52, p. 68, lent. XXI—XXIII] arba XIII—XIV a., kai juos vartojo visoje Rytų Europoje [40, p. 25].

PAPUOŠALAI

Visi papuošalai rasti 1933—1935 m. (2 lent.) atsitiktinai greičiausiai degintiniuose žmonių kapuose. Tai daugiausia apsilydžiusios įvairių papuošalų dalys.

Segės. Aptikta žalvarinių pasaginių segių dalių. Viena jų keturkampiais galais, su rombinio skersinio pjūvio lankeliu. 2 segės neaiškiai užbaigtais galais. Vienos lankelis pintas iš kelių vielų, kitos — tordiruotos. Rasta plokštinės apskritos segės pusė. Jos pakraščiai puošti 2 eilėmis taškelių, o viduryje yra lyg dviejų sukryžiuotų elipsių dalys. Tai IX—XIII a. vakarų Lietuvai būdingas papuošalas [29, p. 66—67, žem. 39].

Žiedai. Rasti 3 žalvariniai žiedai ar jų dalys (2 lent.). Vienas 2,0 cm skersmens, paplatinta priekine dalimi, užkeistais galais, buvęs ugnyje, bet sveikas. Antrasis pinta priekine dalimi, 2,6 cm skersmens; pintas iš 4 storesnių ir dviejų plonų susuktų vielučių. Trečio žiedo išlikusi tik priekinė pastorinta trikampio pjūvio dalis, puošta įkartomis.

ZIRGO APRANGOS DAIKTAI

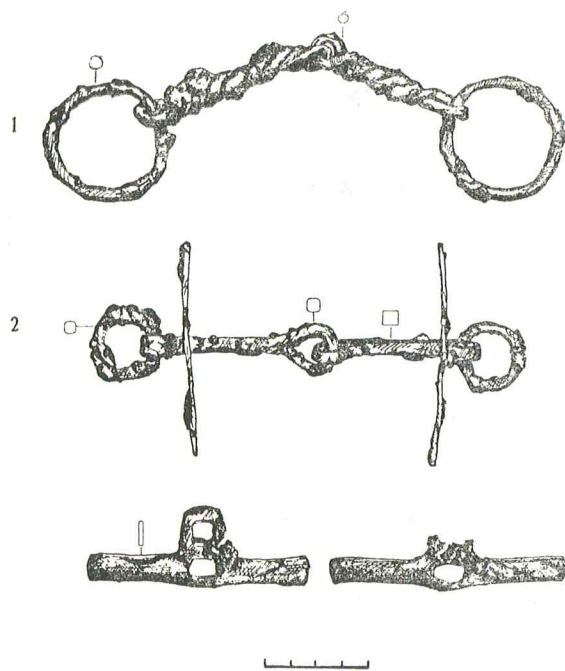
Žąslai. Tyrinėjant rasta 9 geležiniai žąslai (1 lent.). Dar vienu dalių aptikta 1976 m. (2 lent.). 5 žąslai dvinariai (iš pilkapių Nr. II, IV, V, VIII, XIII, XX), 24,1–28 cm ilgio (pav. 14 : 10). Grandys apskritos, didelės (6,0–7,1 cm skersmens). Išsiskiria pilkapyje Nr. XX rasti žąslai. Jie 26,5 cm ilgio, grandys 6,0 cm skersmens. Nareliai 8,4 ir 10,7 cm ilgio, sukti iš dviejų apvalaus skersinio pjūvio vielos gabalų (pav. 16 : 1). Analogiškų žąslų rasta Skubėtų pilkapyno pilkapyje Nr. 10; datuojami X–XII a. [24, p. 91, pav. 5 : 4]. Dvinarius žąslus plačiausiai vartojo X–XIII a. [52, p. 16–17].

Pilkapyje Nr. IV aptikti dvinariai geležiniai žąslai su skersinukais. Jie 24,0 cm ilgio, grandys 4,7 cm skersmens. Nareliai keturkampio skersinio pjūvio. Skersinukai tiesūs, 15 cm ilgio, su mažomis buoželėmis galuose, prie buoželių puošti ranteliais (po 3 kiekviename gale). Skersinukai turi skydelius, kuriuose yra po 2 keturkampes skylės. Labai panašūs žąslai rasti Senųjų Macelių pilkapyno pilkapyje Nr. 2 degintiniame IX–X a. kape [27, p. 152, pav. 222]. A. Kirpičnikovas panašius žąslus skiria I a. tipui ir datuoja X a. antrąja puse–XI a., nors teigiama, kad Lietuvoje juos galėjo vartoti iki XII a. [52, p. 14–15]. Dar vieni panašūs dvinariai žąslai su skersinukais rasti suardyto pilkapiro Nr. XIX sampile (pav. 16 : 2). Jie 21,4 cm ilgio, grandys 3,8 cm skersmens, nareliai stačiakampio skersinio pjūvio. Skersinukai 10,9, 11,3 cm ilgio ir turi 4,5 cm aukščio skydelius (vienas nulūžęs), kuriuose yra po 2 keturkampes skylės.

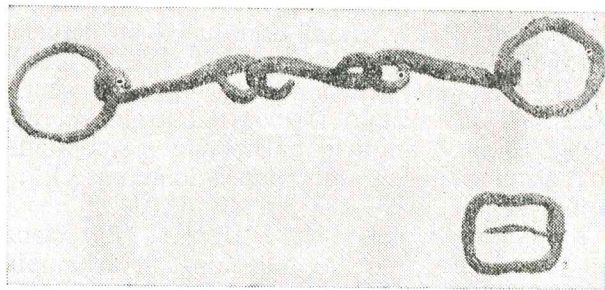
Pilkapiuose Nr. 1 ir XIII rasta geležinių trinarių žąslų. Pilkapio Nr. 1 žąslai 25,5 cm ilgio, grandys 7,0–7,4 cm skersmens. Nareliai stačiakampio skersinio pjūvio, 14,7 ir 15,1 cm ilgio, vidurinis aštuonetuko pavidalo (pav. 17 : 1). Pilkapio Nr. XVII žąslai yra iš degintinio žirgo kapo. Jie 17,5 cm ilgio, grandys didelės: 7,1–7,3 cm skersmens. Nareliai nevienodo ilgio, vidurinis S pavidalo. Šiuos žąslus A. Kirpičnikovas skiria V tipui ir datuoja X a. pirmąja puse–XI a., Rytų Pabaltijyje jų aptinkama ir X–XIV a. [52, p. 17].

Balno kilpos. 2 balno kilpos atsitiktinai rastos 1976 m. (2 lent.); abi tiesia pamina. Vienai trūksta viršaus, o pamina sutrūkusį į 2 dalis. Kita balno kilpa 18–18,2 cm aukščio, pamina 10,2 cm pločio. Balno kilpa iššęsto rombo formos, viršuje yra keturkampė skylė. Pagal J. Antanavičiaus sudarytą klasifikaciją skirtina IV tipui ir datuojama X–XI a. [6, p. 73–74, pav. 1 : 4].

Kamanų apkalai. Pilkapyje Nr. IV nedegin-

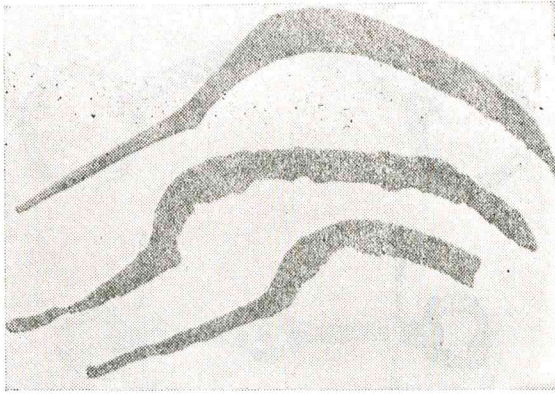
16 pav. Žąslai: 1 – iš pilkapiro Nr. XX, 2 – iš pilkapiro Nr. XIX

17 pav. Pilkapio Nr. I radiniai: 1 – geležiniai trinariai žąslai, 2 – sagtis

to žirgo kape rastas vienintelis geležinis T raidės pavidalo sulūžęs 2,0 cm ilgio ir 1,0–1,2 cm pločio apkalėlis (KVDKM saugomi geležiniai apkalai gali būti ir kamanų, ir žmonių diržų apkaustai).

Geležiniai skambalai. Pilkapyje Nr. IV nedeginto žirgo kape pakaklėje rastas geležinis cilindro formos skambalas su ąsa. Jis 7,4–8,2 cm aukščio ir 4,8 cm skersmens, pagamintas iš skardos lakšto, viduje su šerdimi. Dar vienas keturkampis skambalas iš geležinės skardos atsitiktinai rastas 1976 metais. Jis 8,5×8,5×4,2×3,0 cm dydžio. Panašių į pilkapyje Nr. IV rastą aptikta Rusių Rago pilkapyno sudeginto žirgo kape [45, pav. 10], Pakapių kapinyno (Kauno raj.) žirgo kape Nr. 23 [27, p. 152, pav. 215], Strėvos pilkapyno (Trakų raj.) pil-

18 pav. Pjautuvai: 1 — iš pilkapio Nr. XII, 2 — iš pilkapio Nr. XIV, 3 — iš pilkapio Nr. XX

kapyje Nr. 4 [13, p. 124], t. y. XI—XII a. kapuose, taip pat Obelių kapinyno (Ukmergės raj.) žirgo kape Nr. 17, datuojamame XIII—XIV a. [40, p. 34, pav. 57: 4].

Žvangučiai. Pilkapio Nr. VIII simboliniame žirgo kape rasti 7 žalvariniai žvangučiai (pav. 14: 1—7), puošę greičiausiai kamanas. Visi apdege, išlęsto rutulio formos, su ašelėmis. Žvangučiai 4,8—5,0 cm aukščio ir 3,9—4,0 cm skersmens, su kryžma apačioje. Ši kryžiaus pavidalo išpjova galuose baigiasi skylutėmis. Dar 6 žalvariniai žvangučiai su keturlapio žiedo išpjovomis saugomi KVDKM (2 lent.). Jie 1,9—2,5 cm aukščio ir 1,8—2,4 cm skersmens, išlęsto rutulio formos, su ašelėmis, apdege. Tokių žvangučių aptinkama visos Lietuvos žirgų kapuose. Jais puošę kamanas. Randama iki pat XIII—XIV a. [40, p. 34].

Sagtys. Pilkapuose Nr. I, II, VIII (dar viena saugoma IEM) rasta geležinių keturkampių sagčių (pav. 14: 9, 17: 2). Pilkapių Nr. I, II sagtys yra iš nedegintų žirgų kapų. Jomis greičiausiai tvirtino balną ar susegdavo kamanas. Sagtis, rasta pilkapyje Nr. VIII, — iš simbolinio žirgo kapo. Sagtys masyvios, keturkampės, truputį įsmaugtais šonais, 5,0×4,6 ir 5,3×4,5 cm dydžio, pagamintos iš stačiakampio pjūvio vielos. Dar viena žalvarinė tiesia nugarėle ir suapvalintu priekiu bei įsmaugtais šonais sagtis saugoma KVDKM. Ji 3,8×2,9 cm dydžio, apdegusi (greičiausiai iš degintinio žmogaus kapo). Dar viena geležinė ovali 4,2×3,2 cm dydžio sagtelė iš KVDKM taip pat gali būti iš žmonių ar žirgų kapų.

Pjautuvai. Nedegintų žirgų ir simboliniuose žirgų kapuose (pilkapiai Nr. II—V, VIII, XII, XIV, XXI, XXIII) rasta po rusų—lietuvių tipo pjautuvą (pav. 14: 12, 18: 1—3). Pjautuvai iš nedegintinių ir simbolinių kapų niekuo nesiskyrė, be to, blogai išlikę. Jie nedideli (nuo įkotos pradžios iki smaigalio 22,5—27 cm ilgio, lan-

kas 24,5—31 cm apimties, 6,0—7,5 cm aukščio). Kai kurie pjautuvai su dantukais.

Alinkos (Raistinės) pilkapyne pjautuvai tokie pat kaip ir iš kitų rytų Lietuvos pilkapyių. Juos vartojo nuo I tūkst. pabaigos iki II tūkst. pirmosios pusės [46, p. 55].

IŠVADOS

1. 1982—1985 m. Alinkos (Raistinės) pilkapyne ištirti visi 23 pilkapiai.

2. Rasti tik 2 žmonių kapai; abu be įkapių. Tai nedeginto žmogaus IV a. pabaigos—VI a. pradžios kapas bei sudeginto žmogaus I tūkst. pabaigos—II pradžios kapas. Laidosenoje jaučiama jėgtingų įtaka.

3. Kituose pilkapiuose aptikta vien žirgų kapų. Jie I tūkst. pabaigos—II pradžios. Atkuriamas žirgo laidojimo papročio raida: nedegintas žirgas→sudegintas žirgas (degintiniai kapai, laikui bėgant, irgi kito: mažas kaulų kiekis ir žirgo įkapės, dažnai atokiau gulintis pjautuvas)→simboliniai kapai: žirgo įkapės ir kartu — labai dažnai pjautuvas→tik vieno pjautuvo palaidojimas→tuščias pilkapis, simbolizuojantis žirgo kapą.

4. Pilkapiai priklauso lietuviams.

SALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Alinkos (Raistinės), Trakų raj., 1982—1985 metų tyrinėjimų ataskaita. Ataskaitos saugomos Trakų istorijos muziejuje.

2. Mokslinės metodinės paminklų apsaugos tarybos Dokumentacijos centras. F. I. Ap. I. B. 59. P. 393—403.

3. Puzinas J. Dovainonių I pilkapyne tyrinėjimai 1932 metais. Ataskaita saugoma Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje.

4. Urbanavičius V. Grauzių kapinyno (Kėdainių raj.) 1969 metų archeologinių tyrinėjimų ataskaita. Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus archyvas. Nr. 346.

5. Andrašiušaitė D. Mustenių-Baubonių pilkapių (Trakų raj.) tyrinėjimai 1970 m. // Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje (toliau — AETL) 1970 ir 1971 metais. V., 1972. P. 36—37.

6. Antanavičius J. Balno kilpos Lietuvoje X—XIV a. // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija (toliau — MAD. A). 1976. T. 1(54). P. 69—81.

7. Bliujus A. Eitulionių pilkapyne // Muziejai ir paminklai. V., 1983. Kn. 5. P. 31—40.

8. Būtėnas E. Maisiejūnų pilkapių tyrimas // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje (toliau — ATL) 1986 ir 1987 metais. V., 1988. P. 47—48.

9. Būtėnienė E. Maisiejūnų pilkapių (Kaišiadorių raj.) tyrinėjimai 1971 m. // AETL 1970 ir 1971 metais. V., 1972. P. 37—38.

10. Būtėnienė E. Zelmeniškės pilkapyne // ATL 1982 ir 1983 metais. V., 1984. P. 50—53.

11. Būtėnienė E. Palūšės pilkapiai // ATL 1980 ir 1981 metais. V., 1982. P. 67—70.

12. Būtėnienė E. Kretuonių pilkapių tyrinėjimai // ATL 1980 ir 1981 metais. V., 1982. P. 65—67.

13. Girininkas A. Strėvos (Trakų raj.) pilkapių tyrinėjimai 1974 metais // ATL 1974 ir 1975 metais. V., 1978. P. 123—125.

14. Jaskanis J. Human burials with horses in Prussia and Sudovia in the first millennium of our era // *Acta Baltico-Slavica*. Białystok, 1966. Vol. 4. P. 29—65.
15. Kostrzewski J. Obrządek ciałopalny u plemion polskich i słowian północno-zachodnich. W-wa, 1960.
16. Kulikauskas P. Vilkiautinio pilkapytas ir jo tyrinėjimai // *Istorija*. V., 1977. T. 17, sąs. 2. P. 83—104.
17. Kulikauskas P. Kernavės pilkapiai // *ATL* 1980 ir 1981 metais. V., 1982. P. 70—71.
18. Kuncienė O. Pabarių (Eišiškių raj.) pilkapių 1966 m. tyrinėjimai // *MAD*. A. 1969. T. 1(29). P. 57—68.
19. Kuncienė O. Sausių (Trakų raj.) pilkapiai // *MAD*. A. 1971. T. 1(35). P. 73—83.
20. Kuncienė O. Katkuškių pilkapiai // *MAD*. A. 1973. T. 4(45). P. 91—106.
21. Kuncienė O. Neravų (Grigiškių) pilkapyto tyrinėjimai 1976 ir 1977 metais // *ATL* 1976 ir 1977 metais. V., 1978. P. 126—132.
22. Kuncienė O. Grigiškių (Neravų) pilkapyto laidojimo papročiai (1. M. e. V—VII a. pilkapiai) // *MAD*. A. 1980. T. 3(72). P. 41—53.
23. Kuncienė O. Grigiškių (Neravų) pilkapyto laidojimo papročiai (2. M. e. VIII—X a. pilkapiai) // *MAD*. A. 1981. T. 3(76). P. 93—102.
24. Kuncienė O. Degintiniai žirgų kapai Skubėtų (Salčininkų raj.) X—XII a. pilkapyne // *MAD*. A. 1985. T. 1(90). P. 86—97.
25. Lietuvos archeologijos bruožai. V., 1961.
26. Lietuvių etnogenėzė. V., 1987.
27. Lietuvių liaudies menas. Senovės lietuvių papuošalai / Sudarė R. Kulikauskienė ir R. Rimantienė. V., 1966. Kn. 2.
28. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. V., 1977. T. 3.
29. Lietuvos TSR archeologijos atlasas. V., 1978. T. 4.
30. Luchtanas A. Kernavės pilkapių tyrinėjimai // *ATL* 1982 ir 1983 metais. V., 1984. P. 55—58.
31. Musianowicz K. Wczesnośredniowieczny kurhan w Rekanciszkach, rejon Nowowilejski, na tle wschodnioliteńskich kurhanow // *Wiadomości archeologiczne*. W-wa, 1968. T. 33, z. 3—4. S. 338—353.
32. Nikžentaitis A. Gediminas. V., 1989.
33. Podwińska Z. Wieś środkowoeuropejska w średniowieczu // *Kwartalnik historii kultury materialnej*. W-wa, 1976. T. 24, N 3. S. 373—397.
34. Sadauskaitė I. Dėl mirusiųjų deginimo papročio // Iš lietuvių kultūros istorijos (toliau — ILKI). V., 1961. T. 3. P. 125—131.
35. Senulienė I. Padvariškių pilkapyto (Trakų raj.) tyrinėjimai 1986 m. // *ATL* 1986 ir 1987 metais. V., 1988. P. 59—60.
36. Tarybų Lietuvos enciklopedija. V., 1988. T. 4.
37. Tautavičius A. Salčininkų rajono pilkapytų tyrinėjimai // *ILKI*. V., 1958. T. 1. P. 65—82.
38. Tautavičius A. Kapitoniškių pilkapiai // *MAD*. A. 1957. T. 1(2). P. 95—108.
39. Tautavičius A. Taurapilio „kunigaikščio“ kapas // Lietuvos archeologija. V., 1981. T. 2. P. 18—43.
40. Urbanavičius V., Urbanavičienė S. Obelių kapynas // Lietuvos archeologija. V., 1988. T. 6. P. 9—61.
41. Vaitkuskienė L. Žirgų aukos Lietuvoje // Lietuvos archeologija. V., 1981. T. 2. P. 58—77.
42. Vėlius N. Senovės baltų pasaulėžiūra. V., 1983.
43. Vyšniauskaitė A. Laidotuvių papročiai Lietuvoje XIX a.—XX a. pirmaisiais dešimtmečiais // *ILKI*. V., 1961. T. 3. P. 132—157.
44. Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuviai IX—XII amžiais. V., 1970.
45. Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuvis kario žirgas. V., 1971.
46. Volkaitė-Kulikauskienė R. Žemdirbystė, gyvulininkystė ir medžioklė // Lietuvių materialinė kultūra IX—XIII amžiuje. V., 1978. T. 1. P. 48—72.
47. Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuva valstybės sudarymo išvakarėse // Lietuvių materialinė kultūra IX—XIII amžiuje. V., 1978. T. 1. P. 4—13.
48. Volkaitė-Kulikauskienė R. Aukštųjų Rusokų (Vilniaus raj.) pilkapių tyrimai 1974 metais // *ATL* 1974 ir 1975 metais. V., 1978. P. 113—116.
49. Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuvių tautybės sudarymas (archeologijos duomenimis) // Lietuvos istorijos metraštis. 1977 metai. V., 1978. P. 5—21.
50. Казакевичюс В. Оружие балтских племен II—VIII веков на территории Литвы. Вильнюс, 1988.
51. Калоев Б. А. Обряд освящения коня у осетин // VIII международный конгресс антропологических и этнографических наук. М., 1970. Т. 8. С. 33—35.
52. Кирпичников А. Н. снаряжение всадника и верхового коня на Руси IX—XIII вв. // *Археология СССР*. Свод археологических источников. Л., 1973. Вып. Е 1—36. С. 1—111.
53. Лухтан А., Ушинкас В. К проблеме становления Литовской земли в свете археологических данных // *Древности Литвы и Белоруссии*. Вильнюс, 1988. С. 89—104.
54. Покровский Ф. В. К исследованию курганов и городищ на восточной окраине современной Литвы // *Труды IX археологического съезда*. М., 1897. Т. 2. С. 184.

THE ALINKA (RAISTINĖ) BARROWS

AUDRONĖ BLIUJENĖ

SUMMARY

Between the years 1982 and 1985 an expedition from the Trakai History Museum carried out investigations into the Alinka barrows (Trakai District). A total of 23 barrows can be divided into two groups: the eastern (Barrows 1—14) and the western (Barrows 15—23). All the barrows were excavated. The Alinka (Raistinė) barrows have been known since 1933. The excavated barrows are situated round the central part which is damaged and which was probably used to bury people. A separate part was used to bury horses.

The hillocks are 5—11 m in diameter, 0.5—1.4 m high. They are made of sand and have shapes of flattened

hemispheres (Figs 3—4). The hillocks revealed a mass of little coals, a few stones and the pits filled up with little coals and ashes. On the foundation of each barrow a 8—20 cm thick layer of ashes and coal was found. Barrows 6, 8, 11, 12 and 23 are surrounded by ditches 0.8—1.4 m wide and 0.2—0.5 m deep. The ditches were found only in the process of excavation.

In Barrow 9 (the eastern group) under the foundation in a pit (1.4×0.8—0.85 m) at a depth of 0.36 m an unfurnished inhumation grave of a child (Fig. 6) with the head to the west was found. Associating it with other barrows of Eastern Lithuania this grave can be dated to

the end of the 1st and the beginning of the 4th centuries.

In Barrow 18 under the foundation (the western group) in a 0.55 m deep, 1.5 m long and 1.0 m wide pit covered with two rows of stones, an unfurnished inhumation grave of an individual dating to the end of the 1st millennium—the beginning of the 2nd millennium A. D. (Figs 7—8) was discovered.

Barrows 1, 2, 4, 5, and 13 (the eastern group) revealed horse skeletons (Figs 9—10). In each barrow under the foundation in pits horse skeletons with their heads to the west, northwest or southwest were found. The sizes of the pits are 2.75 m—2.1 m×1.7 m.—1.1 m×0.55 m—0.75 m. The graves are not rich. They yielded iron bits without a cheek-piece, in two- and three-piece form, buckles, sickles, and bridle bindings.

In the centres of Barrows 6 (the eastern group) and 17 (the western group) under the foundations in small pits (0.55—0.3×0.5×0.2—0.3 m) cremation graves of horses were brought to light. In Barrow 17 burned bones mixed with coal and ashes covered three-piece bits (Fig. 11). In Barrow 6 burned bones and little coals were strewn into a small pit. The grave was unfurnished.

Barrow 8 (the eastern group) revealed a symbolical burial of a horse (Figs 12—13). In the centre of the barrow, above the layer of coals and ashes the stone pavement (3.1 m×1.2 m) stretching from the northwest to the southeast was discovered. On the layer of coal and ashes a horse's harness was found: seven bronze bells, an iron sickle, a bit, and a buckle (Fig. 13). Horse bones were absent. In the ditch an iron-tanged point and a knife were found (Fig. 14 : 8, 11).

Barrows 3, 12, 14 (the eastern group), 21, 23 (the western group) did not reveal any graves. Either at the bottom of each barrow or in pits iron sickles, analogous to those found in horse burials (Fig. 15) came to light. Those graves can be recognized as symbolical burials of horses.

Barrows 9—11 (the eastern group) and 15 (the western group) did not reveal any graves, though according to their structure these graves are analogous to those that revealed inhumation and cremation graves or symbolical graves of horses. This leads to the presumption that "empty" barrows are symbolical burials of horses. The absence of horses shows a new stage in the development of burial rites (they became more abstract) which was determined by the historical realities of Eastern Lithuania at the end of the 1st and the beginning of the 2nd millennia A. D.

Grave equipment and stray finds were not numerous (Tables 1—2). The barrows revealed the following tools: two narrow-bladed axes, several knives, three-tanged and two-socketed spearheads. Household implements were not numerous either: a part of whetstone, an iron star from spurs, bronze belt bindings. Decorations are represented by several horse-shoe-shaped and plate-ornamented brooches, rings and burned fragments of bronze decorations.

Horse equipment is represented by bits with cheek pieces of iron in two- and three-piece form (Figs 14 : 11, 16 : 1—2). Barrows 4 and 20 revealed bits with curbs in two-piece form. Stirrups, a massive iron buckle from harness, bridle bindings, bronze bells, iron sickles, etc., came to light as well.

The investigated barrows are characteristic of Eastern Lithuania at the end of the 1st millennium A. D. and they belong to the area of the East Lithuanian barrows.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Site-plan of the Alinka (Raistinė) group of barrows

Fig. 2. Site-plan of the Kapitoniškės group of barrows

Fig. 3. Barrow 6. A view before excavations

Fig. 4. Barrow 12. A view before excavations

Fig. 5. Barrow 9. A stone wreath — pavement

Fig. 6. Barrow 9. An inhumation grave

Fig. 7. Barrow 18. A cremation grave

Fig. 8. Barrow 18. A cremation grave during excavations

Fig. 9. Barrow 13. N-S section and the surface of the barrow

Fig. 10. Barrow 13. A grave with a horse skeleton

Fig. 11. Barrow 6. A cremation grave of a horse

Fig. 12. Barrow 8. The surface of the barrow and its S-N section

Fig. 13. Barrow 8. A symbolical horse grave

Fig. 14. Barrow 8. Finds: 1—7 — bronze bells; 8 — iron-tanged spearheads; 9 — iron clasp; 10 — iron knife; 11 — iron two-piece bits; 12 — iron sickle

Fig. 15. Barrow 12. A sickle during the excavations

Fig. 16. Bits: 1 — found in Barrow 20; 2 — found in Barrow 19

Fig. 17. Finds from Barrow 1: 1 — iron three-piece bits; 2 — clasp

Fig. 18. Sickles: 1 — found in Barrow 12; 2 — found in Barrow 14; 3 — found in Barrow 20

КУРГАНЫ В МЕСТНОСТИ АЛИНКА (РАЙСТИНЕ)

АУДРОНЕ БЛЮЕНЕ

РЕЗЮМЕ

Экспедиция Тракайского исторического музея в 1982—1985 гг. исследовала курганный могильник Алинка (Райстине) в Тракайском р-не. Он насчитывает 23 насыпи и состоит из двух частей: восточной (курганы № I—XIV) и западной (курганы № XV—XXIII). Были изучены все насыпи. Курганный могильник Алинка, известный с 1933 года, сильно разрушен. Исследованы окранный курганный могильник, центральная часть его разрушена. В центре могильника, по-видимому, хоронили людей, отдельная часть могильника была отведена для захоронения коней.

Насыпи диаметром 5—11 м и высотой 0,5—1,4 м, сооруженные из песка, имели форму сплюсненного по-

лушария (рис. 3, 4). В них найдены угольки, единичные камни, ямки, заполненные золой и угольками. В основании каждого кургана обнаружена прослойка толщиной 8—20 см из золы и угольков. Курганы № VI, VIII, XI, XII, XXIII опоясаны рвами (ширина 0,8—1,4 м, глубина 0,2—0,4 м). До начала работ не были видны рвы, они открыты в процессе исследований.

В кургане № IX (восточная часть) под основанием кургана, в яме размерами 1,4×0,8—0,85 м и глубиной 0,36 м, найдено безынвентарное труположение ребенка, ориентированное головой на запад (рис. 6). На основании данных о других курганных могильниках

Восточной Литвы это захоронение можно датировать концом I—началом VI века.

В кургане № XVIII (западная часть), под основанием, в яме размерами 1,5×1,0 м и глубиной 0,55 м, обложенной в два ряда камнями, найдено безынвентарное трупосожжение человека конца I—начала II тысячелетия н. э. (рис. 7, 8).

Курганы № I—II, IV—V, XIII (восточная часть) содержали конские труположения (рис. 9, 10). В курганах под основанием обнаружено по одному конскому захоронению с западной, северо-западной или юго-западной ориентировкой в ямах размерами 2,75—2,10, 1,70—1,10 м глубиной 0,55—0,75 м. Погребальный инвентарь небогатый: железные двучленные или трехчленные удила, иногда с псалиями, пряжки, серпы, оковки узды.

В курганах № VI (восточная часть) и № XVII (западная часть) в небольших (диаметр 0,55 м, или 0,3×0,5 м) и неглубоких (0,2—0,3 м) ямках под основанием выявлены трупосожжения коней. В кургане № XVII пережженные кости с примесью угля и пепла покрывали обгоревшие железные трехчленные удила (рис. 11). В кургане № VI пережженные кости с большими угольками всыпаны в небольшую яму. Погребение безынвентарное.

В кургане № VIII (восточная часть) найдено символическое захоронение коня (рис. 12—13). В центре кургана, выше угольно-золевой прослойки, найдена вымостка размером 3,1×1,2 м из мелких камней, ориентированная с северо-запада на юго-восток. А на угольно-золевой прослойке окружностью 0,3 м обнаружено конское снаряжение: 7 бронзовых бубенчиков, железный серп, двучленные удила, пряжка (рис. 13). Кости коня отсутствовали. Во рву кургана обнаружены железные втульчатый наконечник копья и нож (рис. 14: 8; 11).

В курганах № III, XII, XIV (восточная часть), XXI, XXIII (западная часть) захоронений не оказалось. На основании кургана или в неглубоких ямах под основанием найдены только железные серпы, аналогичные происходящим из конских погребений (рис. 15). Эти погребения можно интерпретировать как символическое захоронение коня.

В курганах № IX—XI (восточная часть), XV (западная часть) погребений не оказалось, хотя по структуре насыпи эти курганы аналогичны тем, в которых найдены труположения, трупосожжения или символические захоронения коня. Можно предполагать, что «пустые» курганы представляют собой символические захоронения коней. А отсутствие коня следует связывать с развитием погребального обряда как высшей степени абстракции, вытекавшего из исторических реалий Восточной Литвы конца I—начала II тысячелетия н. э.

Погребальный инвентарь и случайные находки многочисленны (табл. 1, 2). Из орудий труда найдены два узколезвийных топора, несколько ножей, три втульчатых и два черешковых наконечника копий. Из предметов бытового назначения — часть точильного камня, железная звездочка от шпор, бронзовые оковки поясных ремней. Украшения представлены несколькими подковообразными и пластинчатыми фибулами, перстнями и сильно обгоревшими частями бронзовых украшений. Из конского снаряжения найдены железные двучленные и трехчленные удила (рис. 14: 11; 16: 1, 2; 17: 1). В кургане № IV и XX обнаружены двучленные удила

с псалиями (рис. 16: 2). Найдено несколько стремян, массивные железные пряжки от сбруи, оковки узды, бронзовые бубенчики, железные серпы (рис. 18: 1—3) и др.

Исследованный курганный могильник характерен для Восточной Литвы конца I—начала II тысячелетия н. э. и входит в ареал восточно-литовских курганов.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1. Ситуационный план курганного могильника Алинка (Райстине): 1 — курганы с захоронениями людей, 2 — разрушенные курганы, 3 — курганы с трупосожжениями коней, 4 — курганы с труположениями коней, 5 — курганы, в которых найдены только серпы, 6 — курганы, в которых найдены только вещи коней, 7 — пустые курганы

Рис. 2. Ситуационный план курганного могильника Капитонишкес: 1 — разрушенные курганы, 2 — курганы с трупосожжениями людей, 3 — курганы с трупосожжениями коней, 4 — курганы, в которых найдены только серпы, 5 — пустые курганы, 6 — курганы с труположениями коней

Рис. 3. Курган № VI. Вид до исследования
Рис. 4. Курган № XII. Вид до исследования
Рис. 5. Курган № IX. Каменный венец — подмостка
Рис. 6. Курган № IX. Труположение человека
Рис. 7. Курган № XVIII. Трупосожжение человека
Рис. 8. Курган № XVIII. Трупосожжение человека
Вид погребения во время исследований

Рис. 9. Курган № XIII. Вертикальное (С—Ю) и горизонтальное сечение кургана: 1 — прослойка серой с угольками земли, 2 — погребение коня, 3 — дерн, 4 — поддерновый слой, 5 — камни, 6 — черноватая земля, 7 — песок, 8 — основа, 9 — угольки, 10 — место вертикального сечения

Рис. 10. Курган № XIII. Труположение коня: 1 — угольки, 2 — удила

Рис. 11. Курган № XVII. Трупосожжение коня
Рис. 12. Курган № VIII. Вертикальное (С—Ю) и горизонтальное сечение кургана: 1 — дерн, 2 — поддерновый слой, 3 — прослойка черной с угольками земли, 4 — перекопка, 5 — черноватая земля, 6 — песок, 7 — основа, 8 — сосна, 9 — прослойка серой с угольками земли, 10 — контуры рва, 11 — ямка, заполненная угольками, 12 — символическое погребение коня, 13 — железный нож, 14 — железный втульчатый наконечник копья, 15 — угольки, 16 — камни

Рис. 13. Курган № VIII. Символическое погребение коня: 1 — железный серп, 2 — железные двучленные удила, 3—7 — бронзовых бубенчиков, 4 — железная пряжка

Рис. 14. Курган № VIII. Находки: 1—7 — бронзовые бубенчики, 8 — втульчатый наконечник копья, 9 — железная пряжка, 10 — железные двучленные удила, 11 — железный нож, 12 — железный серп

Рис. 15. Курган № XII. Серп во время раскопок
Рис. 16. Удила: 1 — найденные в кургане № XX, 2 — найденные в кургане № XIX

Рис. 17. Находки кургана № 1. 1 — железные трехчленные удила, 2 — железная пряжка

Рис. 18. Серпы: 1 — найденные в кургане № XII, 2 — найденные в кургане № XIV, 3 — найденные в кургане № XX